

Å følge sin mann og å følge sin plan

**En kvalitativ studie av kvinnelige deltakere ved
introduksjonsprogrammet for flyktninger og innvandrere**

av
Vilde Bjørlo Øien

Innlevert som hovedoppgave ved Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo
Vår 2009

Sammendrag

Forfatter:	Vilde Bjørlo Øien
Tittel:	Å følge sin mann og å følge sin plan. En kvalitativ studie av kvinnelige deltakere ved introduksjonsprogrammet for flyktninger og innvandrere.
Hovedveileder:	Nora Sveaass, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo
Biveileder:	Knut Inge Fostervold, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Denne kvalitative intervjuundersøkelsen har som formål å gi en psykologisk forståelse av hvordan 9 kvinner som har kommet til Norge for familiegjenforening eller familieetablering opplever det å delta på introduksjonsprogrammet for flyktninger og innvandrere. Introduksjonsprogrammet ble i 2004 innført i alle norske kommuner som tar imot flyktninger. Formålet med dette programmet er kvalifisering til aktiv deltakelse i arbeidsliv og samfunnsliv, samt økonomisk selvstendighet. Deltakerne i undersøkelsen har kommet til Norge for å leve sammen med ektemannen som selv kom til Norge som flyktning. Denne studien søkte å finne ut i hvilken grad kvinnene opplever programmet som meningsfullt eller om de opplever det som noe annet enn det de hadde tenkt seg. Det ble undersøkt hvilke planer og mål kvinnene hadde og om disse var forenlige med hensiktene bak introduksjonsprogrammet. Kvalitativ metode, med bruk av semistrukturert intervju, ble vurdert som den best egnede metoden for å få frem fenomennære og fylldige historier. Datamaterialet ble analysert ut fra en fortolkende fenomenologisk tilnærming. Fremgangsmåten innebar inndeling av materialet i domener og kjerneidéer og utføring av en kryssanalyse. Resultatene ble diskutert i lys av Banduras teori om menneskelig handlekraft (agens) og mestringstro (self-efficacy). Store individuelle forskjeller i resultatene understreket behovet for et nyansert bilde av denne gruppen kvinner. Det var imidlertid felles for alle deltakerne at de tok aktive grep for å forme sin egen fremtid. Det er grunn til å dra slutningen om at introduksjonsprogrammet virket styrkende på deltakernes handlekraft og mestringstro. Introduksjonsprogrammet var for disse kvinnene i stor grad meningsfullt og forenlig med deres egne mål med livet i Norge. Deltakerne var motiverte for norsklæring, og hadde planer om å studere eller jobbe etter at de hadde lært det norske språket godt.

Forord

Jeg vil rette en stor takk til kvinnene som delte sine historier med meg. Jeg vil takke enhetsleder og teamleder ved den ene introduksjonsprogramtilbyderen som var med i undersøkelsen for god hjelp med tilrettelegging for undersøkelsen og støtte til tolkeutgifter. Takk til alle de ansatte for generøst å ha inkludert meg i sitt arbeidsmiljø, og takk til programrådgiverne som stilte opp til intervju. Jeg vil også takke teamleder og programrådgivere ved den andre institusjonen som var med i undersøkelsen for nyttige samtaler og rekruttering av deltakere til undersøkelsen. Takk til Karin Holt som hjalp meg i gang med prosjektet og kom med gode innspill til oppgaven. Jeg vil takke mine veiledere: Hovedveileder Nora Sveaass for god veiledning med sitt inspirerende engasjement, sin fleksibilitet og personlige forståelse. Biveileder Knut Inge Fostervold for hans klargjørende og konstruktive innspill. Takk til Osloforskning for stipend. Jeg vil takke Katrine og mamma som har lest gjennom oppgaven og gitt nyttige tilbakemeldinger. Takk til familien min og Anders for god støtte og avkobling.

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	1
Bakgrunn.....	1
Familiegjenforening og familieetablering.....	1
Introduksjonsprogrammet.....	2
Statistikk angående innvandring og innvandrere.....	2
Psykologiske perspektiver på immigrasjon og tilpasning.....	3
Tidligere studier om familieinnvandring, tilpasning og introduksjonsprogram	4
Immigranternes tilpasning til vertslandet.	4
Familiegjenforening og familieetablering.....	6
Tidligere studier om introduksjonsprogrammet og lignende ordninger	8
Oppsummering.....	11
Forskningsspørsmål	12
Et perspektiv på mennesket som intensjonelt handlende.....	13
Forskningsteoretisk forståelsesramme	15
Kvalitativ, fenomenologisk tilnærming	15
Metode	17
Utvikling av undersøkelsen.....	17
Intervjuguide.....	17
Deltakere.....	18
Prosedyre.....	18
Etiske betraktninger	19
Analysen	20
Resultater	22
Forventninger til livet i Norge	22
Oppsummering.....	23
Den første tiden i Norge.....	23
Oppsummering.....	25
Læring og bruk av norsk.....	25
Oppsummering.....	27
Samfunnsintroduksjon, selvstendighet og økonomi	27
Oppsummering.....	29
Vennskap, nettverk og støtte.....	29
Oppsummering.....	30
Bekymring og psykiske vansker	31
Oppsummering.....	31
Moderskap og videre planer.....	31
Oppsummering.....	33
Fremtidsplaner	33
Oppsummering.....	34
Diskusjon	35
Kvinnene som handlende subjekter	36

Familieinnvandring og intensjonalitet.....	36
Tilpasning og mestringstro.....	37
Deltakernes bruk av introduksjonsprogrammet.....	38
På vei mot selvstendighet.....	41
Sosialt nettverk og støttenettverk.....	41
Psykiske vansker.....	43
Moderskap.....	43
Kultur og verdier.....	44
Fremtidsplaner.....	45
Agensperspektivet åpner for muligheter.....	46
Intern og ekstern validitet.....	47
Metodologiske begrensninger.....	47
Forskerens og deltakernes forforståelser.....	47
Skjevheter i utvalget.....	47
Tolk og påvirkning.....	48
Forslag til tiltak og videre forskning.....	48
Tiltak i forbindelse med familiegjenforening og familieetablering.....	49
Bedre tilbud i tiden etter ankomst.....	49
Fokus på mestringstro ved bruk av norsk utenfor kurslokalene.....	49
Bedre muligheter til å påvirke eget program.....	50
Bedre støtte i vanskelige situasjoner.....	50
Utforskning av unngåelsen av involvering i familien.....	50
Tiltak for å bedre nettverk.....	51
Bedre tilrettelegging for deltakere med omsorgsansvar.....	51
Mindre fokus på kulturelle forskjeller.....	51
Konklusjon.....	52
Referanseliste.....	53
Vedlegg A.....	57
VedleggB.....	59

Introduksjon

Bakgrunn

"Det er livet som fortsetter..." En kvinne som nylig har kommet til Norge beskriver overgangen til livet i et nytt land, med et nytt familieliv, der hun lærer et nytt språk og gjør seg kjent i et nytt samfunn. Selv om mye er nytt, er det det samme livet som fortsetter. Denne studien undersøker hvordan hun og andre kvinner i samme situasjon konstruerer livet på nytt når det fortsetter i Norge, og hvordan hun bruker introduksjonsprogrammet i denne prosessen.

Kvinnene som deltar i intervjuundersøkelsen har nylig kommet til Norge for å leve sammen med ektemannen som allerede er bosatt i Norge som flyktning. Undersøkelsen tar sikte på å besvare hvordan den første tiden i Norge oppleves av disse kvinnene. Introduksjonsprogrammet er for deltakerne i undersøkelsen en del av tilpasningen til livet i Norge. Introduksjonsprogrammet er et fulltidsprogram som tar sikte på å kvalifisere nyankomne flyktninger og innvandrere til deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Introduksjonsprogrammet har klare føringer for hva som er gode mål å jobbe mot i denne tilpasningsprosessen. Det er ikke gitt at disse stemmer overens med kvinnenens egne fremtidsplaner og verdiene de vil styre sine liv etter. I denne studien legges det stor vekt på å få tak i kvinnenens egen opplevelse av sin livssituasjon og hvilken betydning introduksjonsprogrammet har for dem i denne situasjonen. Hensikten med undersøkelsen er å finne ut hvilke mål kvinnene har med livene sine her i Norge, hva som driver dem fremover mot disse, og hva de gjør for å realisere målene.

I de følgende avsnitt vil sentrale områder og begreper bli presentert og forklart, først og fremst hva familieinnvandring og introduksjonsprogram innebærer. Det vil bli vist til relevant innvandringsstatistikk. Jeg vil også trekke frem sentrale psykologiske perspektiver på dette feltet.

Familiegjenforening og familieetablering. Kvinnene som deltar i studien har kommet til Norge for familiegjenforening og familieetablering. Ved familiegjenforening har paret giftet seg før mannen kom til Norge. Familieetablering gjelder giftermål som ble inngått etter at mannen kom

til Norge (Daugstad, 2008a). Kvinnene har det til felles at de har kommet til Norge for å leve sammen med ektemannen som kom til Norge som flyktning eller asylsøker. Ektemannen har bodd i landet en tid, og har dermed en viss kjennskap til både norsk kultur og språk.

Introduksjonsprogrammet. Introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger og innvandrere ble i 2004 innført i alle kommuner som bosetter flyktninger. Det er et 2-årig program der målet er at nyankomne innvandrere skal få mulighet til å delta aktivt i yrkes- og samfunnsliv, og at de skal bli økonomisk selvhjulpne. Aktuelle tiltak kan være norskopplæring, utdanning eller arbeidspraksis. Hver deltaker skal få individuell helhetlig oppfølging av en programrådgiver. Programmet skal tilsvare en full arbeidsuke, og deltakerne får lønn i form av en månedlig introduksjonsstønad. Deltakelse i programmet er obligatorisk for flyktninger og for personer som har opphold på grunnlag av familiegjening eller familieetablering med flyktninger som har bodd i en kommune i mindre enn fem år (Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere [Introduksjonsloven], 4/7 2003, §1, 2, 3, 4, 5, 8)

Statistikk angående innvandring og innvandrere. Det er grovt sett fire ulike hovedgrunner for opphold i Norge: Flukt, familie, arbeid og utdanning. Familieinnvandring er den vanligste oppholdsgrunnen for kvinner, mens flukt er vanligst for menn. Av alle som fikk opphold på grunnlag av familierelasjoner mellom 1990 og 2007 var 65% kvinner og 27% gjenforent med eller fulgte en flyktning. I 2006 var familieinnvandrene sammen med arbeidsinnvandrene den største gruppen. De utgjorde 40% av innvandrere fra ikke-nordiske land dette året. En av tre som familieinnvandret ble gjenforent med ektefellen.

De siste årene har det vært en markant økning av transnasjonale ekteskap, det vil si giftermål mellom en person som er bosatt i Norge og en som ikke er bosatt i Norge. I 2006 fikk 42% av familieinnvandrene opphold på grunnlag av etablering i et parforhold. Av disse kom 40% til en ektefelle som selv hadde innvandret. Fire av ti innvandrere gifter seg transnasjonalt, flere menn enn kvinner. Det er spesielt mange som gifter seg transnasjonalt blant innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Tyrkia og Marokko. Det er de siste årene blitt en jevnere kjønnsfordeling blant innvandrene, mot en overvekt av menn tidligere. I begynnelsen av 2008 var det omtrent like

mange kvinner som menn blant innvandrerne i Norge (Daugstad 2008 a og b; Integrerings- og mangfoldsdirektoratet [IMDi] 2006).

Psykologiske perspektiver på immigrasjon og tilpasning. Migrasjon omfatter både inn- og utvandring, eller immigrasjon og emigrasjon. I denne studien er det først og fremst immigrasjon, eller flytting til et land, som blir diskutert. Sett fra et psykologisk perspektiv finnes det mange måter å beskrive og fortolke immigrasjon og tilpasning i et nytt land. Spenningsfeltet når mennesker fra ulike kulturer møtes og tilpasser seg hverandre er godt belyst fra forskerhold. Akkulturasjonsteori er en velkjent teori om dette. Med akkulturasjon forstås det som skjer når kontakt mellom forskjellige kulturelle grupper fører til forandringer i kulturelle mønstre i en eller begge grupper (Redfield, Linton & Herskovits, 1936, ref. i Berry, 1997). Akkulturasjonsstrategiene som Berry har beskrevet inkluderer assimilasjon, separasjon, integrasjon og marginalisering.

Psykologien har generert mye kunnskap om hvordan kulturelle og etniske grupper forholder seg til hverandre. Innen forskning som omhandler intergrupperelasjoner har mekanismene bak fordommer og diskriminering blitt undersøkt. Menneskers selvforståelse har blitt knyttet til sosial identitet og gruppedlemskap (Brown, 1996). Migrasjon kan blant annet derfor påvirke identitetsfølelsen. Man kan også studere immigranter som minoriteter i forhold til en majoritet. Bronfenbrenners økologiske modell er mye brukt som en måte å se på tilpasningen mellom minoritetsbefolkningen og det foranderlige miljøet rundt. Bronfenbrenner har beskrevet miljøet som sammenvevde strukturer på forskjellige nivåer. Det første nivået er mikrosystemet som personene har direkte kontakt med. På det andre nivået har vi eksosystemet som er de sosiale strukturene som indirekte påvirker mikrosystemene. Det tredje nivået er makrosystemet som er den kulturelle konteksten som manifesterer seg i samfunnets store institusjoner som for eksempel utdanningssystemet (Bronfenbrenner, 1977). Det har også blitt forsket på årsaker til migrasjon og hvordan disse årsakene fører til ulike seleksjonsmekanismer. Ifølge en anerkjent teori om dette temaet blir personer som migrerer på grunn av positive faktorer ved destinasjonen, såkalte pull-faktorer, positivt selektert ved at de velger å migrere på grunn av bedre muligheter ved destinasjonsstedet. Personer som migrerer på grunn av negative faktorer ved hjemstedet, såkalte push-faktorer, blir negativt selektert ved at de er tvunget til å flykte (Lee, 1966).

På dette feltet er det altså gjort mange forskningsarbeider som omhandler etniske gruppers tilpasning til hverandre og om hvordan enkeltmenneskets identitet og helse påvirkes av migrasjonserfaringer (Mahalingam, 2006). Ved å gjøre et omfattende litteratursøk, fant jeg mange undersøkelser om hvordan omgivelsene påvirker individet og hvordan individet påvirker omgivelsene. Det er derimot gjort færre studier som i større grad tar for seg hvordan individet fungerer i samspill med omgivelsene. I denne undersøkelsen har jeg valgt å se på hvordan kvinnene i samspill med omgivelsene skaper sin egen virkelighet etter sine egne ønsker og planer. I det følgende avsnittet presenteres en empirisk og teoretisk referanseramme for de aspektene ved migrasjon og tilpasning som oppgaven omhandler. Dette inkluderer studier om immigrasjon og tilpasning samt undersøkelser som belyser familiegjening og familieetablering. Videre inkluderer det rapporter og andre studier av deltakelse på introduksjonsprogrammet og lignende kvalifiseringskurs samt psykologisk referanseramme for oppgaven.

Tidligere studier om familieinnvandring, tilpasning og introduksjonsprogram

Immigranternes tilpasning til vertslandet. Rapporten "Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn" utgitt av Rådet for psykisk helse viste at innvandrerbefolkningen har høyere risiko for å utvikle psykiske lidelser enn nordmenn som er vokst opp i Norge (Jareg, 2007). Endel personer med minoritetsbakgrunn opplever en opphopning av avmaktsituasjoner, dette kan ifølge rapporten forsterke eksisterende psykiske plager eller fører til at nye dukker opp. Vanlige psykologiske reaksjoner på avmakt er aggresjon, angst, depresjon, selvmordstanker og passivitet. Rapporten delte risikofaktorer for utvikling av psykiske lidelser hos minoritetsbefolkningen i tre hovedtyper: dårlige levekår, dårlig fungerende eller manglende sosialt nettverk og etnisk diskriminering. Rapporten viste blant annet til en undersøkelse fra Institutt for folkehelse som i 2006 fant at personer med et lite sosialt nettverk har større risiko for å utvikle psykiske problemer etter en negativ livshendelse enn personer med et godt sosialt nettverk (Jareg, 2007). I en annen undersøkelse, Levekårsundersøkelsen fra 1996 av Blom, oppga innvandrere oftere enn nordmenn at de var ensomme. Det å ikke ha mennesker rundt seg som kjenner en godt kan ifølge Jareg, virke negativt på selvopplevelsen. Rapporten fremhevet at kvinner som har giftet seg med

en mann bosatt i Norge utgjør en gruppe som kan bli sosialt isolert siden de er langt fra sin familie og uten noe nettverk i det nye landet.

Det å ha opplevd traumatiske hendelser eller organisert vold før innvandringen til Norge kan føre til økt sårbarhet for påkjenninger senere. Likevel har sosiale og økonomiske forhold i Norge mer å si for psykisk helse enn traumene flyktningene har gjennomgått i hjemlandet (Jareg, 2007). En undersøkelse av flyktningefamiliers tilvenning til Sverige viste at mottakerlandets aksept hadde størst påvirkning på familiens helse. Forskerne oppfordret til å tidlig etter ankomst gi familier med tegn på helseproblemer oppfølging gjennom deltakelse og tilknytning til miljøet rundt dem (Samarasinghe & Arvidsson, 2002).

Rapporten fra Rådet for psykisk helse pekte også på en rekke hindringer for minoritetsbefolkningen i å få adekvat behandling for psykiske lidelser. Det ene de viste til var kommunikasjonsproblemer i møtet mellom behandlere og pasienter. Andre hindringer de hadde observert var terskler hos minoritetsbefolkningene for å oppsøke hjelp og at kun en eller få ildsjeler ved helsetjenestene står for behandling av pasienter som er innvandrere. Rådet for psykisk helse anbefalte en innsats for å øke kompetansen om minoritets helse hos tjenestene, tilpasse arbeidsmetodene bedre, samt øke tilgjengeligheten og spredningen av kompetansen. Videre anbefalte de å tilpasse refusjonsordninger og produktivitetskrav hos tjenestene, øke bruken av tolk og individuell plan, samt å utvide eksisterende tjenester til å ta bedre imot minoritetsbefolkningen (Jareg, 2007).

I sin undersøkelse om kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge fant Ahmadi (2006) at mange minoritetskvinner har diffuse smerter i kroppen. Hun argumenterte for at dette kan være knyttet til eller ha sin årsak i mannsdominans, fattigdom, isolasjon og ekskludering. Hun hevdet at forskjeller mellom den etniske majoriteten og minoritetene ikke går langs kulturelle og religiøse skillelinjer men ved sosioøkonomiske faktorer. Ifølge Ahmadi øker minoritetskvinnenes smerte ved at myndighetene retter fokus mot kultur og religion heller enn rettigheter og undertrykkelse. Dette kalte forskeren for skjult multikulturalisme (Ahmadi, 2006).

Zand (2008) skrev sin doktoravhandling om resiliens hos høyt utdannede afghanske kvinner i Danmark og Iran. Kvinnene i undersøkelsen som hadde god beslutningskompetanse, hvilket

innebærer god selvinnsikt og god dømm- og handlingskraft, var også svært selvstendige i sine handlinger og beslutninger. Zand viste også hvordan gode refleksjonsferdigheter gjennom fleksibilitet og kreativitet fører til bedre problemløsing. De fleste av de veltilpassede informantene i undersøkelsen viste fleksibilitet ved å endre sine faglige ambisjoner og lede dem over i en mer realistisk retning. Zand pekte på forskjellen mellom bevisste unngåelsesstrategier og valget om å bruke egne ressurser på noe man kan endre her og nå istedenfor å utsette seg for belastningen av problemer man ikke ser noen løsning på. For kvinnene som hadde en god balanse av sunn egoisme og altruisme, gav ansvarsfølelse for andre mennesker styrke til å holde ut krevende situasjoner. Kvinnene som var dårligere fungerende hadde derimot et overdimensjonert behov for selvbeskyttelse, et rigid atferdsmønster og passive tilpasningsmønstre. Zand beskrev resiliens som en latent ferdighet som man bruker når situasjonen krever det. De fleste har evner og vilje til å overvinne motgang, men kan i slike situasjoner trenge støtte til å få frem sine resiliente evner (Zand, 2008).

I sin undersøkelse om irske kvinners migrasjon til USA, fremholdt Wolfson (1998) at migrasjonen gav kvinnene en mulighet til å rekonstruere tidligere opplevelser i hjemlandet i lys av nye opplevelser i vertslandet. Ifølge narrativ teori kan historiene om de nye opplevelsene fremheve denne rekonstruksjonsprosessen. Slik skaper kvinnene mening av hvem de er ut fra sin erfaring fra forskjellige kulturelle steder (Wolfson, 1998).

Familiegjenforening og familieetablering. I gruppen av familieinnvandrede vil det altså finnes både kvinner som har levd sammen med mannen en tid før flukten og det vil være nyetablerte par. Begge situasjonene har sine utfordringer. Kvinnene som har vært gift en tid, må bli kjent med og tilpasse seg mannen sin på nytt, ofte etter flere års separasjon. Påkjenninger de har opplevd i denne tiden vil også kunne ha innvirkning på forholdet. Reetablering vil oftest kreve endringer og tilpasninger fra begge parter (Rousseau, Rugafari, Bagilishya & Measham, 2004). Når det gjelder de nyetablerte må de starte samlivet sitt i nye og ukjente omgivelser.

Det er forsket svært lite på hvordan atskillelse og senere gjenforening påvirker flyktningfamilien. En undersøkelse fant at traumer før migrasjon og senere langvarig atskillelse fra flyktningfamilier gir emosjonelle lidelser (Rousseau, Mekki-Berrada & Moreau, 2001). En

senere studie (Rosseau et al., 2004) undersøkte nærmere hvilke effekter langvarig atskillelse har på familielivet etter gjenforeningen og hvilke strategier flyktningene bruker for å gjenoppbygge familien. Denne studien viste at kvinnene var spesielt flinke til balansegangen mellom forandring og permanens, hjemland og vertsland. Separasjonen og gjenforeningen kan ses som et tvetydig tap (Steinglass, 2001) der man under separasjonen ikke kan forsones seg med tapet fordi personen ikke er helt borte, og der gjenforeningen også betyr et tap av forestillingen eller minnene om ektefellen i møtet med realiteten. Rousseau et al. (2004) etterlyste profesjonell støtte til familiene før og etter gjenforeningen, med fokus på de tvetydige tap som familiemedlemmene opplever.

Eksisterende studier av kvinnelige ekteskapsmigranter til Nord-Amerika har satt søkelys på deres sårbarhet for partnervold (Merali, 2008). Der er mannen pålagt å forsørge kona i tre år etter ankomst, og han har fullt ansvar for hennes grunnleggende rettigheter som også inkluderer integrering i denne perioden. Økonomisk avhengighet, mangelen på et sosialt sikkerhetsnett og tradisjonelle kjønnsroller bidrar til risiko for fysisk og psykisk partnervold (Merali, 2008). I Norge har ekteskapsmigrantene rett og plikt til introduksjonsprogram som skal bidra til økonomisk selvstendighet, gi et sosialt nettverk, fremme språklæring og tilegnelse av samfunnskunnskap. Et betimelig spørsmål er hvorvidt kvinnene like sårbare og avhengige her, eller om introduksjonsprogrammet har en positiv effekt på selvbestemmelse og agens blant kvinnene. Det er forsket lite på partnervold blant innvandrere i Norge (Alternativ til vold, 2007). Det er gjort undersøkelser som omhandler vold i form av tvangsekteskap (Breen, 2006), dette temaet faller utenfor denne oppgavens rekkevidde. Statistikk fra krisesentrene viser imidlertid at andelen av kvinner med innvandrerbakgrunn økte fra 45 % i 2003 til 53 % i 2006. Sekstire prosent av kvinnene med innvandrerbakgrunn var i ekteskap. Mange av beboerne ved krisesentrene stod utenfor arbeidslivet og kvinnene med innvandrerbakgrunn fremstod i større grad som økonomisk avhengige av overgriperen. Beboerne med utenlandsk opprinnelse var gjennomgående yngre. Femten prosent snakket ikke norsk, mens 40 % snakket litt norsk. Omtrent 1900 personer var beboere ved krisesentrene i 2006 (Kleven & Lien, 2007). Ut fra denne statistikken kan man trekke slutningen om at en betydelig andel av disse beboerne vil være gifte kvinner av utenlandsk opprinnelse med stor økonomisk avhengighet av mannen og dårlige norskkunnskaper.

I debatten rundt ny utlendingslov i 2006 ble det stilt spørsmål om transnasjonale ekteskap kunne føre til dårligere integrering, blant annet ved at stor utbredelse av transnasjonale ekteskap i enkelte minoritetsmiljø kunne gjøre at tilpasningen tar lenger tid. Barn i familier der en av ektefellene har kommet til Norge gjennom familieinnvandring blir ifølge høringsdokumentet sosialisert til opprinnelseslandets verdier og væremåter, og unge blir ikke gjennom norsk skolegang sosialisert til verdiene som blir beskrevet som grunnleggende i Norge. På den måten blir ikke alle introdusert for disse grunnleggende verdiene som respekt for individet, kjønnslikestilling og frihet (Høringsbrev for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 2006).

Tidligere forskning angående introduksjonsprogrammet og lignende ordninger.

Introduksjonsprogrammet ble iverksatt etter en periode med mye kritikk av norsk integreringspolitikk. Det ble dokumentert at flyktninger og innvandrere hadde dårlig tilknytning til arbeidslivet, noe som førte til avhengighet av sosialhjelp. Mange mente at sosialhjelpssystemet førte til passivitet. Det er altså klare føringer for at introduksjonsprogrammet skal styrke deltakernes opplevelse av innflytelse på egen situasjon. Slik vil de heller enn å være passive klienter av sosialhjelpssystemet utvikle motivasjon og evner til å starte i jobb eller utdanning etter endt program (Djuve, 2003). En annen av myndighetenes målsettinger med introduksjonsprogrammet er økt likestilling. Dette skal oppnås gjennom økt økonomisk selvstendighet fra individuelt utbetalt introduksjonsstønad og senere jobb, samt gjennom tilegning av kunnskap og ferdigheter som kreves for å ferdes i det norske samfunnet (Rambøll Management, 2007). Det har likevel vist seg at kvinner har dårligere progresjon, er i mindretall blant deltagerne og i mindre grad kommer ut i jobb etter endt program enn tilfelle er for menn (Kavli, Hagelund, & Bråthen, 2007). Blant dem som var kommet ut i jobb eller utdanning i 2006 var det nesten dobbelt så mange menn som kvinner. Dobbelte så mange kvinner som menn hadde liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. Av personer som hadde familieinnvandret til en flyktning, var i 2006 ni av ti som stod uten noen registrert tilknytning til arbeidslivet kvinner (Mathisen, 2007). Kavli et al. (2007) viste også til at familieinnvandrede på evalueringstidspunktet hadde lavere sannsynlighet for å være i jobb eller utdanning enn flyktninger.

Det har vist seg å være en overhyppighet av barnefødsler etter familiegjennforening (Lappegård, 2001). Barnefødsler gir rett til barselpermisjon. Den største andelen av deltakere er unge, fire av fem deltakere er under 40 år (Kavli et al., 2007). Det at kvinner ofte har større omsorgsoppgaver i hjemmet og generelt har lavere utdanningsbakgrunn fra hjemlandet, er også faktorer som antas å ha betydning for den manglende progresjonen. I FAFOs rapport "Hvordan gikk det etterpå?" ble det derimot ikke funnet noen kjønnsforskjell når det gjaldt deltagernes vurdering av introduksjonsprogrammet (Kavli, 2004). Programrådgiverne som Kavli et al. intervjuet fortalte hovedsaklig om positive resultater for introduksjonsprogrammet: "*Deltakernes holdninger har blitt endret. De bevisstgjøres med hensyn til rettigheter og plikter. Deres selvstendighet ivaretas. De er mer aktive. De trives.*" (Kavli et al., 2007, s.82). Et stort antall programrådgivere mener ifølge Fafo-rapporten at introduksjonsprogrammet spesielt trekker med seg mange kvinner. Forskerne etterlyste tilbud direkte rettet mot barnefamilier og tilbud som kvalifiserer til samfunnsdeltakelse. Forskerne rapporterte om varierende grad av tilbud om tilrettelegging av sosiale fritidsaktiviteter. De etterlyste også behandlingstilbud som inkluderes i oppfølgingen av introduksjonsprogrammet (Kavli, et al., 2007).

I tillegg til disse rapportene er det gjort flere sosialantropologiske og sosiologiske forskningsarbeider som omhandler norskkurs og introduksjonskurs. Hansen (2004) utførte en studie av hjemmевærende kvinner med liten skolegang som gikk på norskkurs. Studien viste at kvinnene ikke ville la seg definere som gruppe av andre, men aktivt tok tak i sin egen identitet og definerte seg selv. Hun argumenterte også for at slike aktive norskkurs som kvinnene gikk på er en arena for samhandling og fellesskap. Språklæring i denne konteksten har ifølge forskeren en god effekt på evnen til å kommunisere med nordmenn, tross lav uttelling på språktester. Hansen argumenterte for mer fokus på integreringstiltak tilpasset kvinner. I sin studie av kvinnelige deltakere i en selvhjelpsgruppe pekte Nilsen (1999) på hvordan skillet mellom tradisjonelle og moderne levesett ekskluderer innvandrerkvinner fra den refleksivitet som kjennetegner den moderne kvinne. Denne stereotypien tar ikke hensyn til hvordan migrasjonen bryter opp kontinuiteten og hvordan nye erfaringer og ny kunnskap bidrar til identitetsutvikling og muligheter for valg av nye identiteter og handlingsalternativer. Oppfatningen inkluderer heller ikke utviklings- og moderniseringsprosesser i kvinnenens hjemland. Ifølge Nilsen undervurderes kvinnenens bevissthet om seg selv og utviklingen. Nilsen (1999) hevdet at nettopp det at kvinnene

kjenner til måter å gjøre ting på både fra hjemlandet og vertslandet, åpnet for ambivalens i forhold til valg av løsninger samt muligheten til å kunne ta reflekterte valg.

Farstad analyserte i en NOVA-rapport fra 2004 samfunnsdiskursen om innvandrere og innvandrerkvinner med fokus på oppdragelse og morsrollen. Hun hevdet at nordmenns behov for å se egne verdier som universelle og selvsagte, gjør at vi ser "de andre" i kontrast til oss selv. Innvandrerkvinnene ses som mindre frigjorte og i større grad underlagt kulturens kontroll i kontrast til norske kvinner oppvokst i et egalitært likestilt og rettferdig samfunn. Autonomi og individualitet forbindes med vestlige moderne samfunn i kontrast til ikke-vestlige tradisjonelle samfunn. Farstad hevdet derimot at det ikke er slik at innvandrerkvinnene har tatt med seg sin tradisjonelle kulturbundne praksis til det moderne og frigjorte Norge. Disse kvinnene står i mange utfordringer som de prøver å løse ved å manøvrere mellom to sosiale virkeligheter: mellom den norske hverdagen og erfaringene de har med seg hit. Hun argumenterte for at man ikke kan forstå betydningen av undertrykkelse eller mangel på mulighet for selvrealisering utenfor en kulturell sammenheng. Undersøkelsen viste at det er forskjeller mellom hvordan kvinner ser på det gode liv og hvordan selvrealisering skal foregå (Farstad, 2004).

Håpnes og Berg gjorde i 2004 en pilotstudie av innvandrerkvinner arbeidstilknytning. De var kritiske til forskeres økende opptatthet av å forklare forskjellighet fremfor likhet og likhetsskapende betingelser i samfunnet. Selv la de vekt på å fremstille kvinnene som aktive og handlende. Å bli sortert etter etnisk bakgrunn kan ifølge forskerne føles stigmatiserende for dem det gjelder. Etnisitet må heller ikke studeres uten å ta i betraktning sosiale strukturer som virker diskriminerende. Forskerne peker også på at det er få studier med et eksplisitt kjønnsperspektiv. Det presenteres mye statistikk, men lite om årsakssammenhenger. Håpnes og Berg hadde også observert hvordan den offentlige debatten skaper en dikotomi mellom den moderne og tradisjonelle familien, basert på hvorvidt ansvaret i familien er jevnt eller ulikt fordelt. Denne dikotomien hindrer oss i å se mangfoldet som skjuler seg under merkelappene *moderne* og *tradisjonell*. Mulighetsstruktur og majoritetssamfunnets normer påvirker hvordan den enkelte lever. Håpnes og Berg sin tese var at forholdet til arbeidslivet ikke først og fremst handler om kultur. De trakk frem Kavlis undersøkelse fra 2003, der hun hevder at det er fire faktorer som lokker eller presser kvinnene til å bli hjemme: 1. Norske myndigheter betaler gjennom

kontantstøtten kvinnene for å bli hjemme. 2. Lavere forventninger fra og mindre relevante kvalifiseringsaktiviteter. 3. Arbeidsgiveres tvil om kvalifikasjoner og lite innpass i annet enn lavtlønte jobber. 4. Familiens, mannens og folkegruppens krav og forventning om at de blir hjemme. Håpnes og Berg hevdet at nordmenns forestillinger om innvandreres holdninger som undertrykkende, fungerer mer undertrykkende enn holdningene hos innvandrerne selv. Mange av kvinnene kan bedre beskrives som aktive, utholdende og sterke enn som passive og viljeløse. Forskerne refererte til andre undersøkelser som viser at motivasjonen for å lære norsk endret seg i løpet av norskkurset. I en studie av Berg og Vedi (1994) fortalte deltakerne på et norskkurs først at de ville lære norsk for å kunne følge opp barna bedre. Ett år senere var begrunnelsen at de ønsket å utdanne seg for å gå ut i jobb senere (Berg og Vedi, 1994 ref. i Håpnes og Berg, 2004).

Oppsummering. Tidligere forskning har vist at vertssamfunnets mottakelse og holdninger til innvandrerkvinner har stor innvirkning på deres psykiske helse og trivsel. Følelsen av avmakt, ikke å ha kontroll over eget liv, øker risiko for å få psykiske lidelser. Kvinner som har familieinnvandret til Norge kan være ekstra sårbare på grunn av manglende nettverk. Lengre tids atskillelse fra ektefellen og senere gjenforening har vist seg å kunne utgjøre store påkjenninger. Myndighetene innførte introduksjonsprogrammet med en målsetting om økt likestilling og økt innflytelse over egen situasjon for deltakerne, for å motvirke tidligere passivisering og klientifisering, både når det gjelder menn og kvinner. Det er vist til blandede resultater for kvinner på introduksjonsprogrammet. Noen undersøkelser hadde fokus på at kvinnene i mindre grad kommer seg i jobb etter endt program, mens det også var resultater som tydet på at introduksjonsprogrammet fungerte godt for kvinner. Undersøkelser av kvinner på norskkurs og andre organiserte grupper viste at de selv aktivt definerer egen situasjon og tar reflekterte valg tross stereotypier om dem som tradisjonelle og undertrykte. Det å bruke kultur og etnisitet som basis for antakelser om kvinnene, kan virke undertrykkende. Det kan skjule for mer treffende beskrivelser av innvandrerkvinner, som det at mange er aktive og sterke. Jeg har ikke funnet noen studier fra Norge som fra et psykologisk perspektiv utforsker hvordan denne gruppen kvinner bruker introduksjonsprogrammet.

Forskningsspørsmål

Kvinnene som denne oppgaven setter i fokus har kommet til Norge for å leve sammen med ektemannen. Etter ankomst til Norge ble kvinnene deltakere på et program som er ment å føre til økt arbeidsliv- og samfunnsdeltakelse og økonomisk selvstendighet. Det er et spennende spørsmål hvorvidt myndighetenes interesser med dette programmet er forenlig med de målsettinger og verdier som kvinnene selv har med bakgrunn i at parforholdet er hovedgrunnen til at de er her. Tradisjonell livsstil med sterke sosiale bånd i landene de kommer fra også kan bety at selvstendighet ikke står sentralt for dem, og at kvinnene kanskje er mer orientert mot familie og hjem enn samfunns- og arbeidsliv. Dette prosjektet har som mål å utforske og lære mer om hvilke interesser kvinnene har eller gir uttrykk for, og hvordan disse er forenlige med intensjonene med introduksjonsprogrammet. Introduksjonsprogrammet krever vilje hos deltakerne til å lære seg ferdighetene som trengs for å komme i arbeid eller utdanning etter endt program. Både kvalifiseringen og senere deltakelse i arbeidslivet bør derfor føles meningsfullt for deltakerne. Med denne undersøkelsen vil jeg se nærmere på hvordan deltakerne bruker programmet og i hvilken grad de opplever det som nyttig. For å svare på disse spørsmålene er det behov for å finne ut hvilke mål kvinnene har og hva som motiverer dem til handling. Hvordan har de sett for seg livet sitt i Norge, og hvilke planer har de for å oppnå dette livet? Er disse målene forenlige med introduksjonsprogrammets intensjoner eller skiller kvinnenens mål seg fra disse intensjonene? Hvor tydelige er målene, har de klart for seg hva de ønsker av livet sitt i Norge, eller er de usikre eller lar andre definere dette? Jeg vil undersøke hva de gjør for å realisere disse målene. Er de aktivt handlende eller mer avventende?

En psykologisk forståelse av mennesket som intensjonelt handlende eller som agent vil være nyttig for å belyse disse spørsmålene. Begrepet agens er blant annet blitt brukt innen narrativ terapi ved behandling av traumepasienter. Det å ha opplevd traumer kan føre til svekket agens, det vil si en opplevelse av å ha få valg og liten makt til å påvirke sin situasjon. Innen denne terapiretningen brukes agensstyrkende narrative teknikker for å hjelpe traumeofre til å gjenoppta ansvaret for å styre sitt eget liv (Adams-Westcott, Dafforn, & Sterne, 1993). I denne undersøkelsen vil imidlertid vekten bli lagt på agens-perspektivet fra sosial-kognitiv teori (Bandura, 2001). På norsk kan agens bedre forstås som intensjonell handling eller handlekraft. I presentasjonen av Banduras teori vil jeg imidlertid bruke begrepet agens. Det vil også bli vist til

dette begrepet i diskusjonen. Jeg vil i avsnittet som følger presentere sentrale trekk ved Banduras teori.

Et perspektiv på mennesket som intensjonelt handlende

Banduras sosial-kognitive teori innebærer en forståelse av mennesker som aktive, handlende subjekter, og han gjør agensbegrepet til en sentral del av sin forståelse. Slik Bandura ser det, er evnen til å styre vårt eget liv og livskvalitet essensen av det å være menneske. Agens refererer til handlinger gjort med intensjon. Agens er ikke en fysisk enhet i menneskehjernen, men består av evner, tankesett (belief system), selv-regulerende evner og personlig innflytelse utført gjennom distribuerte funksjoner og strukturer (Bandura, 2001).

Bandura (2001, 2006) beskriver fire hovedtrekk ved menneskelig agens. Det første er *intensjonalitet*. Intensjoner er ikke kun forventninger om fremtidige handlinger, men innebærer en aktiv hensikt om å realisere handlingen. Vi tilpasser våre prosjekter etter en plan eller strategi for å oppnå resultater i tråd med intensjonen. Evnen til å *gjøre oss tanker om fremtiden* (forethought) gjør at vi kan strekke egen agens fremover i tid for å styre handling mot et mål. Forutsigbare fremtidige hendelser blir gjennom kognitive representasjoner omdannet til motivatorer og regulatorer av handlinger i dag. *Selv-reaktivitet* (self-reactiveness) gjør at man kan regulere seg selv underveis i sine prosjekter. Det å overvåke eget handlingsmønster og de miljømessige forholdene rundt, er det første steget mot å gjøre noe for å påvirke det. Ved å gjøre selvreaktivitet betinget av personlige standarder, kan man regulere handling ved å skape insentiver for seg selv. For at målene man setter seg skal ha innvirkning på egen handling, må de være konkrete, passe utfordrende og nære i tid. Ved hjelp av det siste hovedtrekket *selvevaluering* (self-reflectiveness) eksaminerer folk egen fungering. De bruker sine metakognitive evner til å reflektere over hvorvidt egne tanker og handlinger er adekvate. *Mestringstro* (self-efficacy) er fundamentet for menneskelig agens. For å velge å utføre en handling må folk tro at de kan oppnå resultater med handlingen. Mestringstro har også stor betydning for selv-regulering av motivasjon gjennom måloppnåelse og forventninger om utfall. Mennesker med sterk tro på egne mestringsevner blir mer resiliente og mindre sårbare for stress og depresjon. Mestringstro påvirker også hvilke aktiviteter og miljø man velger å gå inn i, og dermed videre hvilken retning den enkeltes liv tar (Bandura, 1982). Folk som utvikler

kompetanse, selvregulering og mestringstro skaper flere muligheter for seg selv og har mer suksess i å realisere egne fremtidsplaner. De har mer av det Bandura kaller for agentiske ressurser. Ifølge Bandura (2006) handler frihet ikke bare om fravær av begrensninger eller tilstedeværelse av muligheter, men om å proaktivt påvirke seg selv til å følge valgte mål for å oppnå ønskede utfall.

Man kan dele intensjonell handling inn i individuell agens, agens gjennom andre (proxy agency) og kollektiv agens. Med agens gjennom andre bruker man andre personer for å påvirke faktorer i eget liv. Årsaker til dette kan være at andre har bedre tilgang til ressurser eller kontroll enn en selv, eller at man ikke ønsker å selv ta på seg byrdene det kan innebære å ha direkte kontroll. Agens gjennom andre kan slik brukes på måter som fremmer egen utvikling. Det kan også hemme utvikling av kompetanse, slik at egen sikkerhet blir beroende på andres kompetanse, makt og velvilje. Det meste av menneskelig fungering er plassert i en sosial setting. Menneskelig fungering er et produkt av at intrapersonlige, atferdsmessige og miljømessige determinanter gjensidig påvirker hverandre (Bandura, 1986). Sosialkognitiv teori skiller mellom to typer av miljøstrukturer som representerer grader av foranderlighet: påført miljø, valgt miljø og konstruert miljø (Bandura, 2006). Mennesker reagerer ikke bare på sosiale systemer, men jobber proaktivt for å forandre dem. Å være en agent betyr ikke at man er en selvsentrert individualist. Man kan bruke egen agens kollektivt. Sosialkognitiv teori støtter ikke den dualistiske inndelingen av kulturer i kollektivistiske og individualistiske, fordi kulturer ikke er statiske, og fordi den kulturelle orientering folk viser kommer an på hva som verdsettes i situasjonen. Økende globalisering åpner dessuten for større krysskulturell påvirkning. Begrepene agens og mestringstro har vist seg å være krysskulturelt generaliserbart (Bandura, 2006). Agens og mestringstro har like stor betydning for produktiv fungering for mennesker fra kollektivistiske som fra individualistiske kulturer. Denne teorien vil få sentral rolle i denne oppgaven fordi den egner seg godt til å gi en forståelse av hvilke prosjekter kvinnene har og hvordan disse prosjektene kan studeres i forhold til introduksjonsprogrammets intensjoner.

Forskningsteoretisk forståelsesramme

Kvalitativ, fenomenologisk tilnærming. Jeg har valgt å forholde meg til en i hovedsak fortolkende fenomenologisk metode og en tilnærming som er kjent som consensual qualitative research (CQR) i arbeidet med denne studien. En fenomenologisk tilnærming fordrer at man utforsker hvordan fenomenet oppleves av dem som opplever det. For meg som forsker var det i utgangspunktet verken mulig eller ønskelig å skulle definere fenomenet som skulle undersøkes fullt ut. Det er kvinnene som er kommet hit gjennom familieinnvandring og går på introduksjonsprogrammet som eier sin egen opplevelse av overgangen til en ny livsfase i Norge. Det var nødvendig å bruke en metode som gjorde denne opplevelsen tilgjengelig slik at den kunne formidles tilbake til kunnskapsfeltet. Formidlingen av resultatene kan beskrives som en dialog mellom forskerens fremstilling og medlemmene av kunnskapssamfunnet. Denne fremtidige dialogen må det tas hensyn til i forskningsprosessen (Haavind, 2000).

I denne studien ønsket jeg å undersøke meningsinnholdet deltakerne selv skaper og bruker når de lever sitt liv. Intensjonen var å avdekke sammenhenger og variasjoner mellom hvordan deltakerne skaper mening av sine opplevelser. Dette meningsinnholdet skapes i intersubjektive møter mellom forskeren og deltakerne (Haavind, 2000). Ved å lete systematisk i intervjumaterialet både etter meningsinnhold slik deltakerne uttrykker det og etter det de tar for gitt, kan man formidle en mer nyansert og omfattende versjon av dette betydningsinnholdet (Haavind 1992 i Haavind, 2000). Siktemålet med studien var å nyansere kunnskapssituasjonen på et felt preget av mye statistikk og gruppe-karakterisering. Til dette formålet er fortolkende fenomenologisk analyse og CQR svært relevant.

CQR inneholder elementer fra fenomenologi, grounded theory og prosessanalyse (comprehensive process analysis). CQR er funnet nyttig i denne undersøkelsen fordi analysemetoden gjør det mulig å bevare et tett forhold til datamaterialet og samtidig gir rom for kontinuerlig fortolkning underveis i prosessen. Hill et al (2005) har beskrevet CQR som konstruktivistisk med postpositivistiske elementer. Metoden tar utgangspunkt i at mennesket selv skaper sin virkelighet og at sannheten kommer i flere utgaver. Forskerens rolle er som en journalist som interaktivt prøver å avdekke hva deltakeren egentlig mener og tror. Deltakeren lærer forskeren om fenomenet, og forskeren hjelper deltakeren å fortelle om det. Ifølge Hill et al.

(2005) er bias hos forskeren uunngåelig. Disse bør forskeren gjøres oppmerksom på og diskutere slik at de i minst mulig grad påvirker resultatene. Objektivitet tilstrebes. I fortolkningen holder man seg tett inntil datamaterialet, og ser etter fellestrekk i søken etter å generalisere funnene til populasjonen. Metodens komponenter er a) åpne spørsmål i semistrukturert datainnhentning; b) flere dommere i dataanalysen for å få frem flere perspektiver; c) konsensus ved vurderinger av betydning av data; d) en eller flere kontrollører sjekker over teamarbeidet og minimiserer gruppetenknings effekter; e) inndeling i domenet og kjerneideer, og kryssanalyse i dataanalysen (Hill, et al., 2005; Hill, Thompson, & Williams, 1997). I arbeidet med analysen har det første og siste elementet blitt benyttet. Det vil si semistrukturert datainnsamling og analysing av materialet ved hjelp av inndeling i domener og kjerneidéer med påfølgende kryssanalyse. Konsensusvurderinger i team ble ikke vurdert som praktisk gjennomførbart, men forskerens vurderinger ble drøftet av to veiledere.

Det har også vært nyttig å bruke noen elementer fra narrativ analyse i bearbeidelsen av intervjuene. Jeg fulgte ikke fremgangsmåtene for narrativ analyse slik de er beskrevet i for eksempel Riessman (1993), men brukte dette perspektivet for å se på hvilken rolle deltakerne i studien gav seg selv i sine egne narrativ. Siden analysens fokus var hvilken måte deltakerne aktivt utformer sitt liv, var det nyttig å studere narrative med et blikk på hvem som handler, hva aktøren gjør, og hvilken mening handlingen har for aktøren. Ved å fortelle om en opplevelse, skaper deltakerne også et selv, slik de ønsker å bli oppfattet av andre (Riessman, 1993).

Metode

Utvikling av undersøkelsen

To institusjoner som tilbød introduksjonsprogram ble kontaktet med det formål å finne ut hva det er nyttig å vite mer om i forhold til deltakerne på programmet. Jeg hadde eksplorerende samtaler med programrådgivere og ledere ved de to institusjonene angående hvilke sider ved introduksjonsprogrammet de var opptatt av eller ville vite mer om. For at resultatene av undersøkelsen skulle kunne brukes av dem som arbeider med å iverksette introduksjonsprogram, var det viktig å skaffe seg god kjennskap til dette miljøet (Haavind, 2000). Denne fasen ga innspill til rekrutteringsprosessen og til temaer for intervjuguiden.

Intervjuguide

Semistrukturert intervju ble valgt som metode for datainnsamling. For å få tilgang til den enkelte deltakers fyldest mulig historie om atskillelsen fra mannen, gjenforeningen i Norge, den første tiden her og introduksjonsprogrammet, trengte jeg å gjennomføre et intervju som var fleksibelt nok til å favne flest mulig sider ved denne historien. Det ble utarbeidet en intervjuguide som både skulle sikre at intervjuene dekket de samme hovedtemaene, og som gav rom for å følge opp interessante tråder i de enkelte intervjuene. For å gjøre meg kjent med intervjuet og å øve på intervjusituasjonen, gjennomførte jeg et pilotintervju med en person som ikke var i målgruppen for undersøkelsen. Dette førte til noen mindre forandringer i intervjuguiden.

Hovedtemaene for intervjuene var:

1. Deltakernes livssituasjon i tiden før de flyttet til Norge, med vekt på hvordan det var å være atskilt fra mannen og vente på familiegjenforening.
2. Møtet med Norge. Forventninger til livet i Norge og deltakernes opplevelse av forskjeller og likheter i forhold til livet i hjemlandet.
3. Livssituasjon nå, med henblikk på familiesituasjon og nettverk.
4. Introduksjonsprogrammet. Hvilke aktiviteter deltakerne har der og hva programmet betyr for dem.
5. Forventninger og mål for fremtiden. Egenopplevd livskvalitet gjennom alle fasene som det er snakket om i intervjuet.

Deltakere

Deltakerne ble rekruttert fra to institusjoner som tilbyr introduksjonsprogram i Oslo. Tretten personer ble spurt om å delta, og ni takket ja. Deltakerne var fra 21 til 38 år gamle. Syv av deltakerne var i 20-årene og to var i 30-årene. Ved intervjutidspunktet hadde de vært i Norge fra et halvt til to og et halvt år. De kom fra land i Øst-Afrika, Nord-Afrika, Sentral-Asia og Midt-Østen. De hadde fra seks til fjorten års skolegang. Seks av kvinnene hadde gått skole tilsvarende norsk videregående skole eller mer, resten mindre. De hadde vært deltakere ved introduksjonsprogrammet mellom fire måneder til to år.

I tillegg til deltakerintervjuene ble fire programrådgivere fra den ene institusjonen intervjuet om deres erfaring som kontaktpersoner for familieinnvandrede kvinner. De ble spurt om deres perspektiver på temaene fra intervjuguiden for deltakerintervjuene. Alle fire var kvinner.

Prosedyre

Personer i målgruppen ble med programrådgivernes hjelp innkalt til en innledende informasjonssamtale. Det ble brukt tolk. I samtalen leste jeg opp et informasjonsbrev som ble oversatt til deltakerens morsmål av tolken. Kvinnene fikk anledning til å stille spørsmål og ble bedt om å avgi skriftlig samtykke til deltakelse. To av kvinnene som ikke hadde anledning til å komme til samtalen på grunn av sykdom, fikk informasjon om undersøkelsen over telefon. To andre deltakere fikk informasjon og forespørsel om å delta av programrådgiver. Da jeg senere møtte disse kvinne leste jeg gjennom informasjonsskrivet og ba dem om å avgi samtykke på nytt før intervjuet ble gjennomført. Alle ble altså først informert om undersøkelsen i en samtale med meg eller programrådgiver, og deretter innkalt til intervju. Intervjuguiden ble brukt som en fleksibel plan for samtalen. Der det dukket opp nye interessante vinklinger tok jeg dem med meg videre i det neste intervjuet. Samtalene varte mellom 90 og 120 minutter. Intervjuene ble tatt opp på lydopptaker og senere transkribert.

Deltakerne i undersøkelsen hadde begrensede norskkunnskaper. Det ble derfor vurdert at man fikk fyldigere informasjon ved at deltakerne fortalte sine historier på sitt eget morsmål via kompetente tolker. Alle intervjuene ble gjennomført med tolk. Man kan alltid reise spørsmålet

om hvordan en samtale med tolk blir forskjellig fra en samtale uten tolk. Det er ikke rom for noen inngående drøfting av de mange ulike aspektene som samtaler med tolk innebærer, men jeg vil imidlertid kort vise til noen vanlige dilemmaer i denne sammenhengen slik disse blir beskrevet av Jareg og Pettersen (2006): Klienten (deltakeren) kan invitere tolken eller tolkebrukeren (intervjueren) ut av rollene i samtalen, eller deltakeren kan trekke tolken inn i samtalen. Deltakeren kan snakke fort eller uklart slik at tolken ikke rekker å tolke ytringene eller ikke forstår hva som blir sagt. Forstyrrelser under samtalen kan gjøre at samtalen blir oppstykket. Tolken og deltakeren kan ha felles venner og kjente. Tolken og deltakeren kan ha bakgrunn fra grupper som har vært i konflikt med hverandre i hjemlandet. Deltakeren kan ha mistillit til tolken. For at slike dilemmaer skulle få minst mulig innvirkning på intervjuene, ble sentrale retningslinjer for bruk av tolk fulgt (Jareg og Pettersen 2006). Det ble benyttet profesjonelle tolker tilknyttet Oslo Kommunes Tolketjeneste. Så langt som mulig ble kvinnelige tolker forespur, ut fra et ønske om å skape mest mulig trygghet i situasjonen, og øke muligheten for åpenhet rundt enkelte temaer i samtalen. Det ble tolket på 6 forskjellige språk, ved hjelp av 7 forskjellige tolker.

Programrådgiverne ble også gitt informasjon om studien, og ble bedt om å avgi muntlig samtykke. Disse intervjuene ble ikke tatt opp på lydfil. Intervjuene ble transkribert ut fra notater fra samtalen. Disse transkripsjonene ble deretter presentert for programrådgiverne, som fikk anledning til å klargjøre og komme med nye kommentarer.

Etiske betraktninger

Deltakerne ble informert om retten til når som helst å kunne trekke seg fra undersøkelsen. Siden rekrutteringen skulle skje gjennom programrådgiverne, kunne deltakerne komme til å føle seg forpliktet til å delta. Det ble derfor understreket at valget om å delta ikke ville få noen betydning for deres relasjon til introduksjonsprogrammet og programrådgivere der. Deltakerne har kommet til Norge gjennom familiegjenforening med flyktninger. Noen av dem har kanskje også selv vært utsatt for traumatiske erfaringer i sine hjemland forut for utreisen (Sveaass & Reichelt, 1996). Å være atskilt fra familie eller partner for så å bli gjenforent i nye omgivelser kan også være en stor påkjenning (Rosseau et al., 2004). Deltakere er slik sett en sårbar gruppe. Selv om intervjuene skulle handle om deltakernes opplevelse av å komme til Norge og delta på

introduksjonsprogrammet, ville det lett kunne lede inn på temaer som kan være ubehagelige eller vonde å snakke om. Det ble derfor etter intervjuet eksplisitt spurt om det var noe det var ubehagelig å snakke om med tanke på eventuell videre oppfølging. Alle svarte nei på dette, og ga inntrykk av at de opplevde det som meningsfullt å delta. Noen av deltakerne uttrykte takknemlighet for at jeg hørte på historien deres. Deltakerne ble gitt fiktive navn i oppgaven, og de transkriberte intervjuene ble anonymisert. Studien ble rapportert til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), og godkjent av Regional Komité for Medisinsk Forskningsetikk (REK).

Analysen

I arbeidet med datamaterialet noterte jeg ned tanker og inntrykk jeg fikk underveis. Jeg transkriberte alle intervjuene selv, og skrev ned egne kommentarer basert på helhetsinntrykket etter å ha transkribert det enkelte intervju. Etter å ha transkribert alle intervjuene leste jeg gjennom dem flere ganger for å få god kjennskap til hvert enkelt intervju og få en oversikt over hele materialet. I denne fasen stoppet jeg opp ved interessante utsagn og sammenhenger, og prøvde å se intervjumaterialet fra forskjellige perspektiver. Denne prosessen kan ses som den første runden av det Haavind (2000) har beskrevet som forskerens to runder i materialet. I den første runden prøver man ut idéer for å finne det som er verdt å stoppe ved, og saumfarer materialet etter alt som kan belyse det man ved hjelp av undersøkelsen leter etter svar på. I den andre runden gjennomfører man en mer systematisk analyse.

Det ble skrevet et kort resymme av hvert intervju slik at jeg videre i bearbeidelsen av intervjuene hadde med meg et helhetlig bilde av hver narrativ. Dette førte meg inn i den andre runden i datamaterialet, der hvert enkelt intervju ble analysert systematisk. Fokus var fortsatt på intervjuene hver for seg. Haavind kaller dette for lesing ”på langs” av intervjuene, der en leter etter særtrekk innenfor rammen av den enkelte personens historie (Haavind, 2000). Først lette jeg etter overordnede temaer i intervjuene, det Hill et al. (1997) kaller domener. Domenedannelsen har til hensikt å gruppere informasjon om emner som ligner hverandre. Etterhvert som alle intervjuene ble gjennomgått på denne måten, ble domenene justert til de passet for alle intervjuene. Noen utsagn ble delt opp og plassert i forskjellige domener, andre utsagn passet inn under flere domener. I og med at intervjuene hadde fulgt et oppsett som var inndelt i temaer, var

det naturlig at domeneene som de transkriberte intervjuene ble gruppert i hadde klare paralleller til temaene fra intervjuguiden. Deltakernes historier kunne ordnes som viktige stadier i en kronologisk narrativ, domeneene ble plassert etter hverandre etter en slik naturlig kronologi. Eksempler på domener er ”Tiden mens hun ventet på å komme til Norge” og ”Vennskap og nettverk”.

Neste skritt var å ta for seg utsagnene under hvert domene, og komprimere dem til de utgjorde essensen av hva deltakeren hadde sagt om hvert domene. Disse komprimerte utsagnene kaller Hill og kolleger ”kjerneidéer”. Hvert intervju var nå organisert i domener med underordnede kjerneidéer.

Nå var det tid for å undersøke de forskjellige intervjuene i forhold til hverandre. Jeg gjorde en kryssanalyse der jeg lette etter likheter og motsetninger på tvers i materialet. Kjerneidéene fra det samme domenet i de ulike intervjuene ble satt sammen i et nytt tekstdokument. Slik kunne kjerneidéene fra de ulike intervjuene studeres i forhold til hverandre. Lignende kjerneidéer ble gruppert sammen i kategorier. Dette var en møysommelig prosess der noen kategorier måtte forandres eller forkastes underveis og andre tilføyes. Noen kjerneidéer passet inn under flere kategorier. Kjerneidéene måtte ofte sjekkes mot det originale transkriberte intervjuet for å klargjøre meningen og plasseres i riktig kontekst (Hill et al., 1997).

Jeg forholdt meg til Hill et al. (2005) sine retningslinjer for rapportering av frekvenser av kategorier. Generelle kategorier inkluderer alle eller alle unntatt en deltaker og vil bli omtalt som ”alle” eller ”så godt som alle” i rapporteringen av resultatene. Typiske kategorier innebærer mer enn halvparten (fem til sju) av deltakerne, og blir beskrevet som ”flere av deltakerne”. Kategorier som inkluderer under halvparten (to til fire) av deltakerne er varianter, og blir omtalt som ”noen av deltakerne”. Kategorier som bare representerer en person vil ikke bli rapportert (Hill et al., 2005). Hvor mange deltakere enkeltkategoriene representerer, vil bli illustrert slik som dette eksempelet: (n=5). Intervjuene med programrådgiverne ble analysert på samme måte som deltakerintervjuene. De vil ikke få stor plass i oppgaven, men bli benyttet som kommentarer til resultatene som fremkommer av deltakerintervjuene.

Resultater

Forventninger til livet i Norge

Livet sammen med mannen min er det samme som om jeg bodde i hjemlandet. Forskjellen er det at det finnes litt mer muligheter her.

Kvinnene hadde kommet til Norge for å bo sammen med ektemannen, og hadde fått opphold i landet på grunnlag av at de var gift med en mann bosatt i Norge. Tre av kvinnene hadde tidligere bodd sammen med mannen før han flyktet til Norge. De seks andre hadde inngått ekteskap etter at mannen hadde flyktet hit. Noen kom altså til Norge for å gjenoppbygge familien eller parforholdet, andre kom for å starte et samliv her. Å flytte til Norge kan i utgangspunktet beskrives som mennenes prosjekt, og noe som kvinnene fulgte dem i. Å leve sammen med mannen var det hyppigst nevnte motivet for å flytte til Norge (n=5). Flertallet av deltakerne hadde imidlertid også andre motiver med flyttingen. Noen fortalte om krig og uroligheter i hjemlandet og ønsket om et trygt liv i Norge (n=4). K2: *"Jeg var veldig redd for å gå ut hjemmefra. Når jeg kom hit er det bedre enn hjemlandet. Jeg hører ingen bombing. Jeg trives godt her."* Noen var også opptatt av mulighetene livet i Norge kunne gi dem eller barna deres, særlig med tanke på utdanning (n=3). Flere av deltakerne (n=5) fortalte om ambivalens knyttet til det å skulle flytte fra livet sitt i hjemlandet for å bo sammen med mannen. De fortalte om glede over å skulle treffe igjen mannen og flytte til et trygt land med mange muligheter kombinert med tristhet for å flytte fra familien og bekymringer for møtet med det norske samfunnet.

Få visste om introduksjonsprogrammet før de kom til Norge (n=2), men noen av deltakerne fortalte at de tenkte mye på hvordan de skulle lære seg norsk språk og tilpasse seg det nye samfunnet (n=4). De var forberedt på at det ville bli en utfordrende tilpasningsprosess og de tenkte på hvordan de skulle klare det. De fleste hadde forventninger om at det var mannen som skulle introdusere dem for det nye samfunnet og fortelle dem det de trengte å vite.

K3: Jeg visste ikke om det norske systemet, hvordan det fungerer her, jeg visste ingenting om det. Og jeg tenkte som andre kvinner som gifter seg, kanskje det er helt normalt hos meg og. Og livet sammen med mannen min er det samme som om vi bodde i vårt eget land. Bare forskjellen er det at det finnes litt mer muligheter her.

Andre hadde magrere beskrivelser av forestillingene de hadde før de flyttet, men var mer opptatt av praktiske utfordringer før ankomsten. Programrådgiverne opplyste om at de ikke pleide å snakke med deltakerne om perioden før de kom til Norge, og kjente lite til omstendighetene rundt ekteskapsinngåelse og migrasjon for deltakerne de var kontaktpersoner for.

Oppsummering. Deltakerne flyttet til Norge for å leve sammen med mannen, og det å møte ham igjen fremstod som det de var mest opptatt av før de flyttet. Dette betyr ikke at kvinnene passivt fulgte mannen. Ønsket om et familieliv i Norge var også en beveggrunn for kvinnene, ikke bare for mannen. I tillegg var noen motivert av forestillinger om muligheter de kunne få i Norge og tanker om et fredelig liv. Flere hadde bekymringer for hvordan de skulle klare å tilpasse seg det norske samfunnet. De hadde forventninger om at mannen ville hjelpe dem i tilpasningsfasen.

Den første tiden i Norge

Før jeg begynte på skolen var jeg bare hjemme, jeg følte meg mye ensom og følte meg mye fremmed også, og nå ikke lenger.

Den første tiden i Norge var for deltakerne preget av savn og ensomhet på den ene siden, og omstilling til livet med mannen i et nytt samfunn på den andre siden. Overgangen var for mange stor fra å bo sammen med familien til å bo alene sammen med mannen. K3 fortalte det slik:

De månedene da jeg var hjemme? Det var veldig kjedelig, for mannen min begynte å jobbe fra morgenen, han var ikke hjemme. Og jeg hadde ikke noe nettverk, ikke noen venninner. Jeg var alene. Og det var en forandring. Jeg gikk fra å være en storfamilie til en liten familie egentlig, som var ikke noen andre..

Noen av deltakerne fortalte også at det var rart eller vanskelig å skulle venne seg til å leve sammen med mannen igjen, fordi de enten ikke kjente ham godt eller det var veldig lenge siden de hadde sett ham. De fleste kvinnene var den første tiden stort sett hjemme, mens mannen var på jobb. Dette opplevde de som kjedelig. Mange var ensomme og hadde følelsen av å være en fremmed. Flere taklet dette på en avventende måte som innebar å vente tålmodig på at det skulle bli bedre (n=4). Andre tok aktivt grep om situasjonen ved for eksempel å gå i butikken og lære seg hvordan penger brukes her (n=3). Like mange (n=8) fortalte om positive som negative opplevelser den første tiden. Selv om den første perioden med mannen for noen ble opplevd som vanskelig, fortalte de fleste om glede og etterlengtet stabilitet når de omtalte møtet med mannen.

K1: "Hvis det er en målestokk for glede, var jeg på det høyeste punktet." Andre beskrev et positivt møte med omgivelsene. To av kvinnene beskrev det å få barn som en god distraksjon fra negative tanker og en kjærkommen utvidelse av familien.

Noen av kvinnene registrerte seg som deltaker på introduksjonsprogrammet selv, mens de fleste lot mannen gjøre det (n=7). *K3: "Jeg visste ingenting før jeg kom til Norge, og etter at jeg kom til Norge var det mannen min som viste meg her og så registrerte meg her på introduksjonsprogrammet. (...) Det var veldig hyggelig for meg." For flere av kvinnene (n=6) utgjorde oppstarten på introduksjonsprogrammet en positiv forandring i tilværelsen. Gjennom introduksjonsprogrammet fikk de kontakt med andre og noe å gjøre. K8: "Før var det ikke så bra, nå er det bra. Jeg går på skole, jeg er mer opptatt, jeg kjeder meg ikke." Andre hadde en mer vanskelig start på programmet. De opplevde programmet som slitsomt og krevende, språket som vanskelig, eller var misfornøyde med språkundervisningen eller praksisplassen (n=4). K4 forteller fra praksisplassen den første tiden: "Det var vanskelig for meg, jeg forstod ikke norsk språk helt. (...) Jeg snakket litt, men jeg konsentrerte meg mye om jobb, om det skulle bli noe galt eller noe. Jeg var veldig sliten. Jeg mener at introduksjonsprogram er veldig lang tid." For halvparten av disse kvinnene var dette oppstartsproblemer som bedret seg etterhvert.*

De fleste beskrev introduksjonsprogrammet som en viktig del av livet sitt og som noe som skulle hjelpe dem fremover (n=6). Alle beskrev introduksjonsprogrammet som hovedsaklig positivt for dem selv. Når en av kvinnene ble spurt om hva introduksjonsprogrammet betyr for henne, fortalte at hun hadde tro på at programmet skal hjelpe henne å nå målene sine.

Det er viktig for meg. For det første lærer jeg norsk språk og jeg skriver og jeg snakker. De hjelper meg også med hvordan skal jeg finne jobb, hvordan jeg skal komme i jobb, eller hvordan jeg skal lete etter jobb. Det er stor hjelp for meg. Jeg har stor tro på introduksjonsprogrammet, at de kan hjelpe meg (K1).

Programrådgiverne hadde inntrykk av at tilpasningsprosessen var vanskelig for deltakerne. Dette var ikke noe de hadde snakket mye med deltakerne om, men de hadde en oppfatning av at mange av kvinnene følte på ensomhet og savn den første tiden og at det var spesielt vanskelig for dem som ikke kjente mannen så godt.

Oppsummering. De fleste deltakerne opplevde overgangen til livet i Norge som bestående av både positive og negative elementer. Det positive inkluderte det å treffe mannen igjen og få barn, av negative faktorer var savn av familien og ensomhet hyppigst beskrevet. De fleste deltakerne var mye alene den første tiden. Mange satt hjemme og ventet på at situasjonen skulle bli bedre etterhvert. De fleste av kvinnene opplevde det å begynne på introduksjonsprogrammet som en positivt og viktig endring i tilværelsen. Flertallet ble registrert som deltakere av mannen.

Læring og bruk av norsk

Å lære mer språk, det er mitt ønske, og hvis jeg lærer meg nok språk er det nok til å åpne alle dører.

Å lære norsk var hovedmotivet generelt for kvinnenenes deltakelse i introduksjonsprogrammet. De fleste (n=6) fortalte som K5 at ”*Det viktigste nå er å lære språk*”. Det virket som at språkundervisning i seg selv for mange var viktigere enn introduksjonsprogrammet i sin helhet, eller at introduksjonsprogrammet ble oppfattet først og fremst som et norskkurs.

Seks av deltakerne fortalte at de stort sett var fornøyde med lærerne og undervisningen. Det varierte hvor nyanserte beskrivelser av læring og undervisning deltakerne kom med. De fleste hadde gjort språklæringen til sitt eget prosjekt, og fortalte om vanskeligheter og fremskritt i egen læring og kunne beskrive hva som er bra og hva som er mindre bra med undervisningen. Noen trakk det frem som positivt at også mennesker som var analfabeter lærte norsk raskt, og at læreren forklarte godt og laget testet på om de hadde forstått alt. De tre som var misfornøyde syntes at norskopplæringen gikk sakte på grunn av mangler ved undervisningen eller klasseinndelingen. K7: ”*Jeg vil snakke norsk fort, med setning, ikke bare litt og litt. På skolen bare leser vi og skriver oppgave, men snakker ikke mye norsk.*” Disse deltakerne hadde store ambisjoner og opplevde at læreren eller klassen ikke dro dem i retning av disse. Noen hadde ikke gitt tilbakemelding til lærere eller programrådgiver om det de var misfornøyd med, mens andre hadde prøvd å forandre situasjonen ved for eksempel å be om å få bytte skole.

Det å kunne norsk ble i stor grad beskrevet som en forutsetning eller et springbrett for å nå andre mål (n=8). Deltakerne så norsk som et middel for å kunne ta videre utdanning, få jobb, følge opp

barnet sitt, kommunisere med andre og trives. Flere fortalte at de ville kunne norsk perfekt eller flytende før de kunne gå over til å søke jobb eller ta videre utdanning.

K7: Det første målet er å bli god i språket, å bli flytende. At jeg blir flink til å skrive og lese og snakke da, at jeg ikke får noen problemer når det gjelder språket. Og så etter det så bestemmer jeg meg hvilken linje eller hvilket fag jeg skal velge, men foreløpig må jeg bli flink først.

Flere av kvinnene så for seg at de skulle fortsette med norskkurs etter introduksjonsprogrammet dersom de ikke da skulle være fornøyd med eget nivå. Det vil si at flere av deltakerne ikke trodde at de ville få gode nok norskkunnskaper gjennom introduksjonsprogrammet til å nå sine mål. K3: *”Det er ikke nok egentlig, ikke nok tid til å lære. Det er ikke vårt språk, det er ikke morsmålet, så det tar tid å lære seg perfekt norsk.”* Flere fortalte om fremskritt (n=7), og noen at de lærte raskere enn de andre i klassen. Kvinnene brukte i liten grad norsk utenfor kurslokalene. Flere brukte norsk når de gjorde ærend eller brukte helsetjenester (n=5), andre hadde alltid språkhjelp, enten ved mannen eller en tolk. Ingen hadde venner å snakke norsk med utenfor skolen, de fleste fortalte at de brukte det norske språket lite når de gikk ut fra kurslokalene. K1: *”Derfor det har blitt vanskelig det norske språket fordi vi bruker det bare i klassen, ikke ute.”* Det varierte i hvilken grad deltakerne snakket norsk med medelevene når de var på kurs, eller de snakket morsmål seg imellom.

Introduksjonsprogrammet inkluderer også praksis i form av utplassering på arbeidssteder. Deltakerne snakket lite om praksis sammenliknet med hvor mye de snakket om norskkurs (n=5). Praksis på skolen eller ressurscenter tilknyttet introduksjonsprogrammet, der man bare hadde fokus på oppgaver og ikke norsk språk, ble negativt omtalt. Praksis på ordinære arbeidssteder som butikk, posten, barnehage og sykehjem ble positivt omtalt.

Programrådgiverne fortalte om delte erfaringer i forhold til de familieinnvandrede kvinnenes oppfølging av norskopplæringen. Noen trakk inn forskjeller i utdannings- og klassebakgrunn som årsaksforklaringer, og alle mente at kulturbakgrunn og den enkeltes motivasjon hadde stor betydning. Programrådgiverne så også mannens innstilling som viktig.

Oppsummering. Oppstarten på introduksjonsprogrammet førte til økt trivsel for deltakerne. Å lære norsk var det viktigste motivet for deltakelse i introduksjonsprogrammet. Motivene for å lære norsk var mange. Det kan virke som at praksis og andre arbeidsrettede tiltak ikke var like viktige for dem som norskopplæring. Deltakerne var generelt sett klare på hva de vurderte som bra og mindre bra med programmet. De fleste var fornøyde med undervisningen, mens noen av deltakerne uttrykte misnøye. Alle så norsk som en forutsetning for å kunne nå andre mål, og mange så for seg at de ville trenge mer norskundervisning enn introduksjonsprogrammet gav dem. De brukte det norske språket lite utenfor kurset.

Samfunnsintroduksjon, selvstendighet og økonomi

Dette programmet er sånn at de prøver å hjelpe folk til å stå på egne ben.

Utsagn som "å være fri til å gjøre det jeg ville" og "jeg hadde alt jeg trengte" gikk igjen i deltakernes historier om perioder av livet deres i hjemlandet. Flere kvinner som ikke levde med krig (n=4) beskrev gode tider knyttet til frihet og selvbestemmelse. For noen var dette knyttet til friheten ved å være ugift og bo hos foreldrene.

K7: Den perioden var sånn at når mor og far levde hadde jeg et veldig bra liv, det var jeg som bestemte når jeg skulle stå opp, når jeg skulle spise, hva jeg skulle spise, det var ingen som bestemte hva jeg skulle gjøre.

Andre opplevde selvstendighet i kraft av å være i jobb, slik som K1. "Det høyeste ønsket mitt var å treffe mannen min. (...) Ellers kunne jeg leve i landet jeg kommer fra for jeg hadde jobb. Jeg kunne være selvstendig."

Deltakerne beskrev introduksjonsprogrammet som en vei til selvstendighet. Intervjueren brukte aldri ordet selvstendighet i intervjuene, men flere deltakere brukte dette ordet når de beskrev egne mål for fremtiden. De snakket om selvstendighet på flere områder. Det første var å kunne gå steder alene uten mannen, spesielt til helse relaterte aktiviteter og i forhold til å følge opp barnet sitt (n=4). Flere (n=6) snakket også om å bli økonomisk selvstendig i forhold til mannen, og å være uavhengig av myndighetenes hjelp, og bidra i samfunnet. De oppfattet det som at introduksjonsprogrammet hjalp dem til dette, og så det som positivt. Det varierte hva som var viktigst for deltakerne, å klare ting selv eller å være økonomisk selvstendig.

K3: Det er veldig bra å være selvstendig og stå på sine bein, ikke å se på andre, være avhengig av andre. Jeg selv personlig liker ikke å være avhengig av andre, jeg vil stå på mine bein selv. Jeg liker ikke at det er bare mannen min som arbeider og jeg bare spiser, så jeg liker å klare meg videre, å studere og klare meg videre, for å kunne arbeide og få inntekt.

Selv om flere beskrev et ønske om å klare ting alene i fremtiden, var det variasjoner i hvorvidt de gjorde ærend alene nå. Kvinnene beskrev seg ikke som selvstendige nå, det ville de bli etterhvert som de lærte bedre norsk, kjente samfunnet bedre og tjente egne penger i en jobb. De fleste fortalte at mannen støttet dem i valgene deres om å gå på introduksjonsprogrammet og senere arbeide eller studere. Introduksjonsprogrammet ble også beskrevet som en måte å hjelpe mannen på, ved å klare seg selv i dagligdagse gjøremål og støtte ham økonomisk. Flere av kvinnene (n=5) omtalte sine egne økonomiske bidrag til husholdning som ”støtte” eller ”hjelp”, dette kan indikere at det økonomiske var mannens hovedansvar, mens hun hjalp til. På spørsmål om hvordan de fordeler utgiftene seg imellom, skilte tre av deltakerne mellom sine og mannens penger, mens to omtalte det som felles penger. Tre fortalte at de delte utgifter mellom seg, to hadde delt det opp slik at mannen betalte for faste utgifter og kvinnen for husholdningsutgifter. Introduksjonsstøtten ga mulighet til å bidra økonomisk i familien, men ble ikke omtalt som lønn på linje med mannens og gav henne dermed ikke en opplevelse av økonomisk likeverd. De fleste kvinnene opplevde inntekten introduksjonsstøtten utgjorde som nødvendig for å klare seg, de mente at deres økonomiske situasjon ville vært veldig vanskelig uten den (n=7). Nesten alle kvinnene (n=8) oppga derimot annet enn det økonomiske aspektet som hovedgrunnen til at de deltok på introduksjonsprogrammet.

Deltakerne fortalte om behov for informasjon om norsk samfunn og offentlig organisasjon. De fleste av kvinnene (n=8) skaffet seg informasjon og hjelp til dette av introduksjonsprogrammet, og var fornøyd med veiledningen de fikk. K7 fortalte:

”Introduksjonsprogrammet mener også å introdusere samfunnet. Og i den boka som vi har der er det alle slags muligheter, så vi har fått vite alt. De damene fra hjemlandet mitt som har bodd her i 20 år, de kan ikke like mye som vi har lært på det ene året.”

Nesten like mange (n=6) fortalte at de får god hjelp fra mannen i forhold til bruk av offentlige tjenester. K2: *”Mest om regler og livet her i Norge, mannen min forklarer til meg hjemme.”*

Fåtallet syntes at det var vanskelig å finne frem. Det norske byråkratiet ble til og med av noen opplevd som mer oversiktlig enn i hjemlandet.

Programrådgiverne hadde delte oppfatninger om hvordan kvinnene forholdt seg til selvstendighet. En tok det for gitt av de ønsker økonomisk selvstendighet, en annen mente at det er viktig for dem å klare seg selv i daglige gjøremål. Hvorvidt de ønsker eller er komfortable med slik selvstendighet ble sett på som personavhengig.

Oppsummering. Både ektemannen og introduksjonsprogrammet var til hjelp for innføring i norsk samfunn og offentlig organisasjon. De fleste beskrev introduksjonsstøtten som en nødvendig støtte til utgiftene i familien, men omtalte mannen som den med det økonomiske hovedansvaret. De hadde tro på at introduksjonsprogrammet skulle hjelpe dem til selvstendighet i fremtiden, enten det var økonomisk selvstendighet eller selvstendighet til å ordne ting alene. Alle planla å gå steder på egenhånd og tjene egne penger i fremtiden, men det varierte i hvilken grad de hadde startet å handle etter denne planen. De omtalte seg ikke som selvstendige nå, men ønsket å bli det i fremtiden.

Vennskap, nettverk og støtte

Alle tenker på seg selv, opptatte.

Å delta på introduksjonsprogrammet ga deltakerne bekjentskaper og vennskap, men de nære vennskapene var skjeldne. Flere hadde en som var nærere enn de andre, men mange var forsiktige med hva de fortalte for å unngå sladder. K3: *”Man kan ikke si alle problemene man har til alle. Men selvfølgelig alle har en person som er litt nærmere som man kan si mer til.”* Men få treftes utenom introduksjonsprogrammet (n=7). Noen opplevde det å ha forskjellig morsmål som en hindring for vennskap, andre beskrev det sosiale miljøet som en læringskontekst der det var en fordel å snakke forskjellige språk. K1 beskrev et godt forhold til medelevene, men forholdet var forankret i skolesituasjonen: *”Alle er samme for meg, vi treffes for å lære.”* At alle var opptatt på hver sin kant var en annen oppgitt grunn til at relasjonene var såpass løse. Flere av kvinnene fortalte at de ønsket å bli kjent med nordmenn som de kunne snakke norsk sammen med. Det begrensede nettverket ga for de fleste ikke mulighet for støtte hvis noe var vanskelig.

Flere (n=6) klarte ikke å nevne noen utenom mannen de kunne snakket med i en slik situasjon. K8: *”Til mannen min, det er jo ingen andre. (...) Han må sikkert gjøre det, for det er jo ingen andre jeg kan gå til.”* Hvis de skulle få problemer med mannen hadde de ingen å gå til.

Deltakerne hadde et positivt inntrykk av programrådgiveren og hadde en følelse av at programrådgiveren ønsket å hjelpe dem. Relasjonen ble ikke beskrevet som nær i den forstand at de kunne ta opp mer personlige temaer i samtalen (n=8). De oppfattet programrådgiveren som en de kunne snakke med om ting som hadde med introduksjonsprogrammet å gjøre. K7 var representativ for de fleste av deltakerne i undersøkelsen når hun fortalte at hun ikke så kontaktpersonen som en hun kunne gå til hvis hun skulle oppleve større vanskeligheter: *”Hvis det er sånne små ting da snakker jeg med min kontaktperson, hvis det er noe jeg ikke forstår eller noen papirer eller noe sånt.”* Programrådgiveren ble likevel oppfattet som en person man kunne ta opp andre temaer med om man skulle få behov for det. K2: *”Foreløpig jeg trenger jeg ikke å få mer opplysning, men hvis det skjer noe mer i fremtiden skal jeg bare gå til min saksbehandler.”* Tre av programrådgiverne som ble intervjuet oppfattet seg selv som en viktig støtte for deltakerne. Samtidig la like mange vekt på at forholdet var profesjonelt og ikke personlig. De fortalte at de fleste samtaler med programdeltakerne måtte handle om kvalifisering for at de skulle få utført sine arbeidsoppgaver. Det ble opplevd som vanskelig å balansere forholdet mellom det personlige og profesjonelle. Tross oppfattelsen av seg selv som en støtteperson, hadde de få eksempler på deltakere som hadde henvendt seg til dem eller andre med personlige problemer. De mente at det vanlige var at situasjonen tilspisset seg helt før deltakerne fortalte noe. Programrådgiverne fortalte at de var forsiktige med å antyde noe før de var helt sikre på hva som var problemet. De hadde inntrykk av at kvinnene har lite nettverk, og noen av dem hadde tanker om at klassemiljøet kunne være vanskelig. De tilbød derfor deltakerne nettverksbyggende tiltak som Røde Kors flyktningguide eller åpen barnehage.

Oppsummering. Deltakerne fortalte om et godt forhold til medelevene, og mange hadde én de kunne snakke mer fortrolig med. Likevel var det få som hadde kontakt med andre deltakere utenfor kurslokalene, og så godt som alle hadde bare mannen å betro seg til om noe var vanskelig privat. De fleste fortalte om et godt, men distansert forhold til programrådgiveren. Kvinnene så ikke på programrådgiveren som en de kunne gå til med personlige problemer.

Bekymring og psykiske vansker

Man opplever jo tider da man føler seg dårlig.

Fem av deltakerne fortalte om uroligheter i hjemlandet som påvirket dem personlig da de bodde der. Dette varierte fra å ha sett at andre ble bortført eller å ha vært redd for bomber, til å ha blitt fengslet og utsatt for grusom og nedverdiggende behandling i flere måneder. Tre av deltakerne var bekymret for sikkerheten til familien i hjemlandet. Så godt som alle (n=8) beskrev perioden da de ventet på familiegjenforening som svært vanskelig på grunn av krig eller uroligheter i hjemlandet kombinert med usikkerheten rundt familiegjenforeningen. K6: *”Tenk hvordan situasjon det var, mannen hadde allerede reist og vi hadde problemer med regjeringen og jeg var alene med svigerforeldrene. Det var ikke lett, det var vanskelige tider.”* Fire kvinner fortalte at de har hatt psykiske problemer i form av angst og depresjon i løpet av den første tiden i Norge. Tre av disse beskrev det som om plagene kom plutselig uten en kjent årsak. K4: *”Mannen min og barna mine de prøver og hjelper meg for jeg gråter mye, føler mye angst sitter ute på balkongen selv om det er veldig kaldt og fryser.”* De taklet dette forskjellig, to søkte profesjonell hjelp, en fikk hjelp av mannen, og den fjerde forsøkte å endre situasjonen på egen hånd. Programrådgiverne hadde, som nevnt tidligere, inntrykk av at tilpasningsprosessen var vanskelig for mange kvinner, siden mye er nytt her, de savner familie i hjemlandet, og forholdet til mannen kan være vanskelig for noen.

Oppsummering Deltakerne hadde opplevd en rekke påkjenninger de siste årene, inkludert krig og uroligheter i hjemlandet, en utrygg ventetid etter at mannen hadde dratt, og bekymringer for familie i hjemlandet. Noen av deltakerne fikk psykiske problemer etter at de kom til Norge, antageligvis som følge av påkjenninger både før og etter flyttingen. Dette taklet de ved å søke hjelp hos andre eller ved å holde det for seg selv.

Moderskap og videre planer

Jeg ville like å begynne igjen en måned etter at jeg har fått barn.

En av kvinnene hadde barn fra før, og to hadde fått barn etter at de kom til Norge. Tre var gravide, to prøvde på intervju tidspunktet å bli gravide, og en ønsket å vente til hun var ferdig med introduksjonsprogrammet. Kvinnene som var gravide eller prøver å bli det hadde ikke

detaljerte forestillinger om hvordan det ville påvirke deltakelsen deres ved introduksjonsprogrammet. To hadde ikke lagt planer. K5 fortalte når hun blir spurt om dette ”*Jeg vet ikke en gang, vi har ikke tenkt på dette på såpass langt perspektiv*”. Halvparten av deltakerne (n=4) tenkte at det ville bli vanskelig å få barn mens de gikk på introduksjonsprogrammet mens den andre halvparten tenkte at det skulle gå greit (n=4). Tre ville tilbake til introduksjonsprogrammet så fort som mulig etter fødselen, helst etter et halvt år eller mindre. K2: ”*I tilfelle jeg blir gravid, er fødselspermisjon etter fødsel ett år. Men jeg tenker at jeg skal bare ta 6 måneder og så komme tilbake på programmet.*”

De som hadde små barn opplevde tiden etter fødselen som vanskelig (n=2). Både disse kvinnene og to andre som ikke hadde fått barn oppfattet det som tungt å få barn her hvor de ikke hadde familien rundt seg og måtte ta alt ansvaret alene. Fem av deltakerne fortalte at de ville vente med eller ikke få flere barn. Begrunnelsen de ga var en vanskelig opplevelse av å få sitt første barn eller graviditet, eller et ønske om å bli språklig og økonomisk selvstendig før neste barn.

K3: Nei, jeg liker å ha to barn, men det er nok med det barnet nå, til 8-9 år. (...) For å lære meg mer språk, finne meg jobb, for å bli selvstendig, og for å kunne hjelpe på en best mulig måte familien min og barnet.

Noen av kvinnene ga inntrykk av at mannen ønsket at de skal få flere barn nå, mens de selv ville vente (n=4). Deltakerne hadde en opplevelse av at barn i Norge vokste opp under gode forhold (n=6) med tanke på oppdragerstil (n=5) samt tilbud og muligheter (n=3). Tre var bekymret for hvordan ulike tradisjoner kunne gjøre oppdragelse i Norge vanskelig, uten at dette ble opplevd som uoverkommelige dilemmaer. Flere hadde et avslappet forhold til å skulle oppdra barna her (n=5). Barnehage ble oppfattet som et gode alle ønsket å benytte seg av, enten de fikk barn under introduksjonsprogrammet eller senere. Noen fortalte om liknende ordninger i hjemlandet.

K5: Der er det slik at man sender barn til barnehagen i alderen fire år, mens her er det ganske tidlig. Så jeg ble overrasket når jeg fant ut av det (...) Jeg ble glad selvfølgelig (...) fordi man får muligheten til å fortsette å studere. Etter at barnet er fylt ett år kan det begynne i barnehage og foreldrene kan da fortsette med studiene eller jobb. Man må ikke sitte med barnet de første fire leveårene.

Temaet programrådgiverne så som mest aktuelt når det gjelder de kvinnelige deltakere som har opphold på grunnlag av familieetablering eller familiegjenforening med mannen, var at de får

barn tidlig etter ankomst. Dette ble av flere av programrådgiverne sett på som et problem, fordi det fører til tap av kontinuiteten i kvalifiseringen. Det ble sett som positivt å vente med barn eller komme tidlig tilbake etter permisjon. Samtidig hadde programrådgiverne forståelse for at kvinnene ønsket barn. Noen av dem så det som problematisk at kvinnene på introduksjonsprogrammet ikke kan velge like fritt som andre norske kvinner når de vil ha barn og tilpasse arbeidssituasjonen deretter, uten at det får store konsekvenser for økonomi og tilpasning. Flere mente at introduksjonsprogrammet kunne tilpasses kvinner med barn på en bedre måte. Flere nevnte kultursensitiv familieveiledning, noen nevnte at det burde vært rom for 80% dager for gravide og spedbarnsmødre, eventuelt med barnerettede tiltak som barselgruppe siste del av dagen. Det å snakke om det å få barn mens man går på introduksjonsprogrammet med deltakere som enda ikke har fått barn, ble sett på som et tema man måtte være varsom med.

Oppsummering. De fleste deltakerne hadde enten fått barn eller ønsket å få barn i løpet av tiden de går på introduksjonsprogrammet. Noen tenkte at dette ville bli vanskelig, andre tenkte at det skulle gå greit. Kvinnene ønsket at det å få barn skulle gå minst mulig ut over deres utbytte av introduksjonsprogrammet. De som hadde fått barn opplevde tiden etterpå som vanskelig, flere ønsket å vente med neste barn av denne grunn, mens noen fortalte at mannen ønsket flere barn. De fleste var optimistiske på hvordan det ville bli å oppdra barna i Norge, og alle var positive til barnehage.

Fremtidsplaner

*Jeg ønsker at de hjelper dem som ønsker å studereslik som meg.
Jeg ønsker at alle de som kommer får hjelp til å få drømmene sine oppfylt.*

Åtte av kvinnene hadde vært i utdanning eller jobb før de kom til Norge. Flere ble avbrutt i utdanningen eller arbeidet som følge av at situasjonen i hjemlandet ble urolig eller av at de giftet seg. De som fikk utdanningen avbrutt så nå en mulighet til å fortsette den, og to av de som jobbet ønsket å få en liknende jobb som den de hadde hatt før. De fleste fortalte at det var vanlig at kvinner jobbet og studerte i hjemlandet som her, eller at utviklingen gikk i den retningen. K9: ”Ikke så mye forskjell mellom kvinnene her i Norge og i hjemlandet. Tidligere i gamle dager hadde hadde vært helt forskjellig, men nå kvinnene i Hjemland de jobber og studerer slik som i Norge.” To ønsket å finne en jobb etter introduksjonsprogrammets slutt. Sju ønsket å utdanne

seg videre. Motivasjonen var å finne en bedre jobb enn de kunne få uten utdanning, å lettere få jobb og benytte seg av sine muligheter her i Norge. De hadde stor tro på at introduksjonsprogrammet kunne hjelpe dem til jobb eller videre utdanning. K9: ” *Jeg skal se hvis jeg får mulighet til å studere skal jeg bare fortsette med utdanningen, det er 100% viktig for meg. Men hvis jeg ikke får til det skal jeg jobbe.* ”

Alle kvinnene så for seg at livet skulle bli bedre i fremtiden. Hendelser kvinnene mente at skulle bidra til dette var å bli vant til livet her, få en bra jobb, begynne på utdanning, beherske språket og få barn. Språk, jobb og utdanning ble hyppigst nevnt.

K2: Jeg tenker at jeg skal jobbe i fremtiden. Barna mine skal gå på barnehage. Og så skal begge to, jeg og mannen min skal jobbe. (...)Først hadde jeg ett mål at jeg vil gjøre ferdig min utdanning. Men jeg synes at det er veldig vanskelig for meg. Men jeg har ett mål nå at jeg skal jobbe i fremtiden, kanskje i barnehage.

Noen av programrådgiverne tvilte på motivasjonen hos noen av deltakerne som sa at de ville jobbe, fordi de ikke virket villige til å gjøre det som skulle til. De beskrev faktorer som hadde med bakgrunn, kultur og motivasjon å gjøre som viktige faktorer for suksess, slik som med norskopplæring.

Oppsummering. De fleste av deltakerne studerte eller jobbet i hjemlandet, og fortalte at dette var vanlig for kvinner. Flest ønsket å studere etter at de var ferdige med introduksjonsprogrammet, noen ønsket å jobbe. De hadde sine hovedmål, men var fleksible nok til å tenke på andre løsninger dersom de ikke skulle lykkes med det de helst ønsket. Alle var optimistiske med tanke på fremtiden.

Diskusjon

Ved oppstarten av denne intervjuundersøkelsen var det to temaer jeg var spesielt interessert i å vite mer om. Det ene var introduksjonsprogrammet, som har som målsetting å lette tilpasningen til det norske samfunnet og arbeidslivet for flyktninger og innvandrere. Det andre var kvinner som hadde opphold i Norge gjennom familiegjennforening eller familieetablering med ektemannen. Ektemannen var grunnen til at kvinnene flyttet til Norge, og kort tid etter ankomsten startet de på et obligatorisk kvalifiseringsprogram som har målsetting om aktiv deltakelse i arbeids- og samfunnsniv og økonomisk selvstendighet. Jeg ønsket å vite hvordan dette ble opplevd av kvinnene selv, og var åpen for hva de hadde å fortelle om sin situasjon. Jeg hadde tanker om at engasjementet for introduksjonsprogrammet kanskje ikke var like sterkt hos denne gruppen kvinner siden parforholdet var hovedgrunnen til at de kom til Norge.

Undersøkelsen viste imidlertid at målsettingene med introduksjonsprogrammet var godt forenlig med deltakernes egne planer og intensjoner. Ved å intervjuer ni kvinner fikk jeg høre ulike historier fortalt på ulike måter. Deltakerne kunne ikke deles inn i undergrupper basert på hva de svarte i intervjuene. Det mest iøynefallende med det kvinnene fortalte, var hvordan de beskrev hva som motiverte dem, hvilke intensjoner de hadde og hva de gjorde for å oppnå målene sine. Alle hadde en bevisst plan for hvordan livet i Norge skulle bli. De hadde prosjekter og tanker om hvordan de skulle gjennomføre dem, de regulerte og vurderte egne handlinger og måloppnåelse. Ingen av dem fremstod som passive mottakere av introduksjonsprogrammet. De så introduksjonsprogrammet som et steg på veien mot målene sine.

Deltakerne var generelt sett positive til introduksjonsprogrammet. Kvinnene var motiverte både for norskopplæring og for videre utdanning eller arbeidsliv etter introduksjonsprogrammet. Grad av motivasjon varierte noe. Siden tidligere rapporter har beskrevet introduksjonsprogrammets suksess som varierende når det gjelder kvalifisering av kvinner, var det ventet at deltakerne hadde mer blandede holdninger til introduksjonsprogrammet. Det var også ventet at motivasjonen for videre utdanning og arbeidsliv ville variere mer blant kvinnene enn resultatene viste. Deltakerne var mer opptatt av selvstendighet enn ventet ut fra de forestillinger som ofte presenteres om innvandrerkvinner. Ikke overraskende med tanke på Lappegård (2001) sin undersøkelse, ønsket kvinnene i denne studien å få barn mens de gikk på

introduksjonsprogrammet. De ønsket imidlertid at dette skulle gå minst mulig ut over deltakelsen. Som ventet ut fra Jareg (2007) sine antakelser var nettverket deres sparsomt. Mannen var omtrent den eneste kilden til støtte for deltakerne.

I denne delen av oppgaven vil jeg beskrive hvordan handlekraft eller agens fremkommer i deltakernes historier. Jeg vil drøfte hvordan handlekraft hos kvinnene kan forstås med bakgrunn i denne undersøkelsen og ut fra empiri og teori presentert i introduksjonen. Banduras forståelse av agens og hans inndelinger av dette begrepet vil få en sentral rolle i denne diskusjonen. Mekanismer som medierer og modererer deltakernes handlekraft og mestringsstro bli diskutert. Jeg vil oppsummere sentrale funn og implikasjoner av disse.

Kvinnene som handlende subjekter

Det ser ut som at deltakerne hadde relativt klare planer for livet sitt i Norge og handlet intensjonelt etter disse planene. Slik det fremkom i resultatene av undersøkelsen var målene deres forenlige med intensjonene bak introduksjonsprogrammet. Programmet kan slik sies å ha styrket deltakernes agens ved at det hjalp dem å nå egne mål. Deltakerne så ikke på introduksjonsprogrammet som en direkte vei til å nå målene sine, men heller et steg på veien. Det varierte hvor rike deltakernes historier var på beskrivelser av egenopplevelser. Noen av kvinnene beskrev detaljert betydningen av livshendelser, hvordan disse hendelsene hadde både positive og negative sider, og hvordan de selv taklet disse. Andre ga mer nøytrale beskrivelser der de ga lite innblikk i hvordan de selv opplevde det som hendte. Dette kan reflektere forskjeller i det Bandura kaller for agentiske ressurser som selvrefleksivitet og selvevaluering. Det var altså ikke alle som viste like stor handlekraft på alle områder, det varierte mellom personer og situasjoner.

Familieinnvandring og intensjonalitet. Siden kvinnene fulgte en mann til Norge kunne det være lett å tillegge henne medpassasjerens passive rolle. Denne undersøkelsen viser derimot at kvinnene hadde egne planer med flyttingen, noen som inkluderte mannen, andre som kun gjaldt henne selv. Dette er det viktig å anerkjenne for å se kvinnen som har familieinnvandret på hennes egne premisser, og ikke overdrive eller forsterke mannens definisjonsmakt over hennes tilværelse i Norge. Dette betyr ikke at man skal ignorere kvinnene (og mennene) som er ført til

landet mot deres vilje, men at man må kunne skille mellom flere ulike situasjoner. Å gifte seg kan for flere av kvinnene beskrives både som et mål i seg selv og som et middel for å nå andre mål, som å flytte til et land der det er fred og flere muligheter. Intensjoner blir dessuten ikke til i et vakuum. For å nå sine mål må man ofte inkludere andre i sine planer og tilpasse planene deretter (Bandura, 2006). Det var forskjell på hvor klare intensjoner deltakerne fortalte at de hadde med å flytte til Norge. Noen av dem var svært målrettede, andre hadde en mer avventende og åpen innstilling til hva som skulle skje. Noen av kvinnene ønsket å skape et liv mest mulig likt slik de levde i hjemlandet. Dette er også et aktivt valg som krever målrettet handling.

Deltakerne fortalte om positive og negative sider ved å komme til Norge og møte igjen ektefellen. Begrepet *tvetydig tap* (Steinglass, 2001) som Rousseau et al (2004) brukte i sin undersøkelse av familiegjennforening, kan også brukes for å forklare opplevelsene deltakerne i denne undersøkelsen hadde av å komme til Norge. Deltakerne var glade for å se mannen igjen, samtidig som det for noen var en vanskelig omstilling etter å ha tilbragt lite tid sammen og mye tid borte fra hverandre. I tillegg sørget de over tapet av livet med familien i hjemlandet. Rousseau og kolleger etterlyste profesjonell støtte til familier som har opplevd atskillelse og familiegjennforening. Vanskelige opplevelser i forbindelse med migrasjon var ikke et tema som programrådgiverne i utgangspunktet hadde tenkt på å ta opp med programdeltakerne. Atskillelse og gjennforening ble likevel av programrådgiverne trukket frem som noe de oppfattet som vanskelig for deltakerne. Det virket for meg som at programrådgiverne ikke så på temaer relatert til migrasjonsprosessen som noe som naturlige hjemmehørende i denne relasjonen. Dette kan ha sin årsak i en oppfatning om at det hører fortiden til, og at temaet ble forbundet med vurdering av oppholdstillatelse. Samtalene med programrådgiverne ga meg inntrykk av at de så det som viktig å være varsomme med å "blande seg inn i" deltakernes familieliv. En slik unngåelse av dette emnet kan føre til at man ikke klarer å fange opp de få som har behov for profesjonell støtte. De fleste av deltakerne i undersøkelsen ga imidlertid inntrykk av å ha taklet vanskelighetene i forbindelse med gjennforenings- eller etableringsfasen på en måte som fungerte bra for dem.

Tilpasning og mestringstro. Den første tiden i Norge var for kvinnene preget av ensomhet, savn og omstilling, noe som var utfordrende for alle deltakerne. Flere av kvinnene taklet dette ved å vente på at situasjonen skulle bedre seg. Andre av deltakerne tok et mer aktivt grep om

situasjonen. Dette kan forstås ved hjelp av Banduras begrep *mestringstro*. Kvinnene hadde varierende tro på at det var noe de selv aktivt kunne gjøre for å bedre situasjonen. Mestringstro har betydning både for motivasjon og for hvorvidt man klarer å oppnå resultater med sine handlinger (Bandura, 2001). For å forstå det at mange av kvinnene øyensynlig hadde lav tro på egen mestring den første tiden i Norge, er det nyttig å se nærmere på kjennetegn ved denne situasjonen. Det å være alene store deler av dagen uten å kjenne det norske språket eller samfunnet, er en situasjon der det er forståelig at flere av kvinnene vurderte sannsynligheten for å mislykkes med egne prosjekter som stor. Derfor ville de ikke utsette seg for nederlag ved å gå ut og prøve å bli kjent i omgivelsene, men støttet seg heller på mannen. Sosial isolasjon og manglende språk- og samfunnskunnskap den første tiden kan sies å være faktorer som kan svekke mestringstro og handlekraft.

Deltakernes bruk av introduksjonsprogrammet. De fleste av deltakerne fortalte at de etter at de begynte på introduksjonsprogrammet ble mer fornøyd med livssituasjonen sin. Kvinnene vurderte generelt sett programmet som nyttig og meningsfullt. For alle deltakerne var det å lære seg norsk et klart mål den nærmeste tiden, og mange opplevde introduksjonsprogrammet som en god hjelp for å nå dette målet. Deltakerne evaluerte i hvilken grad undervisningen, classesammensetningen og egen innsats bidro til fremgang. Mange hadde klare formeningar om hva som ga effekt og hva som ga mindre effekt, andre var mindre bevisste på dette.

Kvinnenes hverdagsrutiner og manglende nettverk begrenset mulighetene for norskbruk i fritiden. Dermed var introduksjonsprogrammet kvinnenes viktigste arena for norsklæring. Det at deltakerne ikke brukte norsk på fritiden kan også ha sin årsak i at de ikke hadde utviklet tro på egen mestring av det norske språket i hverdagslige situasjoner. Derfor utøvet de heller sin handlekraft ved å bruke andres hjelp for å unngå ubehagelige erfaringer (Bandura, 2006). Slik mistet de også anledninger til å mestre. For deltakerne i denne undersøkelsen virket det som om introduksjonsprogrammet var det stedet der de fikk trent opp egen mestring i norsk, mens hverdagslivet ikke var en slik arena.

Kvinnene fremstod generelt sett som motiverte, både for å lære norsk og det å starte i jobb eller utdanning etterpå. Noen var sterkt motiverte og beskrev egne utdanningsplaner som det viktigste

målet i sitt liv. Andre beskrev målene sine på en mindre klar og konkret måte som for eksempel å ville lære seg norsk for å få det mindre vanskelig. Berg og Vedi (1994) fant i sin undersøkelse av kvinnelige deltakerne på norskkurs at de endret motivasjon og mål i løpet av kurset. Kvinnene i denne undersøkelsen beskrev flere ulike beveggrunner for å lære seg norsk. Dette kan illustrere endringer i motivasjon i løpet av tiden på programmet. Kvinnen som ønsket å lære norsk for ikke å ha det så vanskelig, fortalte også at hun ville arbeide i fremtiden for å støtte familien. Noen av programrådgiverne fortalte at de tvilte på noen deltakers motivasjon eller vilje til å lære seg norsk eller jobbe. Det ene motivet utelukker derimot ikke det andre. Det er kanskje ikke noe poeng i å spørre seg ”De sier de vil jobbe, men vil de det egentlig?”. På dette stadiet handler det kanskje ikke om å finne frem til hva de egentlig og innerst inne vil, men om å hjelpe og motivere deltakerne i å konstruere fremtiden sin på nytt slik det er meningsfullt for dem. Kvinnene viste også kreativitet og fleksibilitet ved å være åpne for endringer i planene sine, som hos Zand (2008). Flere hadde en plan de så som den viktigste, men åpnet for andre løsninger dersom de ikke skulle klare denne.

Selv om det kunne se ut som at introduksjonsprogrammet for mange styrket evnene og mulighetene til å ta egne valg, kan det på noen områder virke begrensende. De som var misfornøyde med opplæringen hadde tro på egne evner til å lære norsk, men følte at undervisningen eller læringsmiljøet begrenset dem. De hadde med varierende hell forsøkt å bytte skole fordi de hadde større ambisjoner enn det undervisningssituasjonen la til rette for. Det å bli hemmet i å ha innflytelse på egen læringssituasjon kan virke nedbrytende på den enkeltes mestringstro. Å klare seg godt burde være en grunn for tilrettelegging like god som å ha spesielle vanskeligheter. Reell oppbygging av ansvar for eget liv og nedbygging av klientifisering bør skje gjennom mulighet til å påvirke eget introduksjonsprogram (Djuve, 2003). Hvis ikke kan programmet få mer preg av å være det Bandura (2006) kaller påført miljø enn et valgt miljø.

Deltakerne hadde mål om å lære seg norsk så godt som overhodet mulig før de begynte i jobb eller utdanning. Uttrykk som ”perfekt norsk” ble brukt i denne sammenhengen. Det tar tid å lære seg norsk så godt som kvinnene ønsket å kunne språket. Det at svært høye krav til egne norskspråklige evner ble sett på som en forutsetning for å kunne utdanne seg eller jobbe, kan dermed forstås som en måte å utsette egen deltakelse i utdanning og arbeidsliv på. En annen

tolkning er at deltakerne ville konsentrere seg om å oppnå konkrete og nære delmål før de startet å arbeide mot et nye mål som er fjernere i tid og mer uklare. Generelle mål er for vage og uforpliktende til å styre og motivere handling (Bandura, 2001). I henhold til Banduras teori kan det å lære seg perfekt norsk også sies å være et generelt og fjernt mål som gir liten belønning for strevet underveis. For å opprettholde fremgang fungerer det best med delmål organisert i stigende vanskelighetsgrad slik at man oppnår delmålene mens man nærmer seg det fjerne hovedmålet (Bandura, 2006). Selv om deltakerne i studien var på et stadium der de var mest opptatt av å lære seg norsk, hadde de likevel en klar formening om at utdanning og arbeid var de neste skrittene på veien. Denne forståelsen er i henhold til Zand (2008) sin beskrivelse av valget om å bruke ressurser på det som kan endres her og nå.

Med bakgrunn i hva som fikk størst plass i intervjuene kunne det virke som at deltakerne var mindre opptatt av praksis enn av norskopplæring. Dette kan også være en bias som følge av at jeg som intervjuer ikke brakte temaet praksis like mye inn i samtalen som norskopplæring.

For meg ser det ut til at introduksjonsprogrammet for deltakerne i undersøkelsen stort sett fungerte etter hensikten, nemlig at det førte kvinnene i retning av arbeidsliv, aktiv samfunnsdeltakelse og økonomisk selvstendighet. I tråd med funnene i Fafo-rapporten fra 2007, ser det ut som at kvinnene i denne undersøkelsen trivdes på programmet, og fikk godt utbytte av deler eller hele programmet. De ønsket å jobbe i fremtiden, og var opptatt av økonomisk selvstendighet. Hvis de i fremtiden når målene de har satt seg vil kvinnene skille seg positivt ut i statistikken som viser antall kvinner som har opphold gjennom familieinnvandring i jobb etter endt program (Fafo 2007). Basert på resultatene i undersøkelsen synes det rimelig å mene at kvinnene med god bruk av egen handlekraft mestret deltakelsen i introduksjonsprogrammet godt. De trivdes og fant programmet meningsfullt. De satte seg høye mål, men gjorde dem håndterlige ved å konsentrere seg om ett delmål av gangen. De evaluerte egen mestring og hvilke faktorer som styrket læringsprosessen samt hvilke som svekket den. De var fleksible når det gjaldt egne målsettinger.

På vei mot selvstendighet. De fleste av kvinnene brukte mannens hjelp for å oppnå egne mål, eksempelvis for registrering til introduksjonsprogrammet og for å tilegne seg kunnskap om det norske samfunnet. Dette kan ved bruk av Banduras teori beskrives som utøvelse av agens gjennom mannen. Mannen hadde mer kunnskap enn kvinnene selv angående introduksjonsprogrammet og det offentlige Norge. Ved å gjøre seg nytte av mannens kunnskap og erfaring styrket kvinnenes sin egen kompetanse. Deltakerne hadde tro på at de selv kunne mestre hverdagsoppgaver utenfor huset etter at de hadde tilegnet seg mer kompetanse i språk og samfunnsliv. Tiden det tar å lære språket og bli kjent i samfunnet kan gi et handlingsrom til å vedlikeholde eller bygge opp troen på egne mestringsevner. Det kan derfor være fornuftig å ikke se kvinnene som passive og avhengige av mannen i denne perioden. Isteden kan man anerkjenne at de har startet et arbeid mot større selvstendighet i hverdagen.

Kvinnene var også opptatt av å bli økonomisk selvstendige i fremtiden. På bakgrunn av at få beskrev seg som økonomisk selvstendige nå kan det synes som at det betydde mer for opplevelsen av selvstendighet å få lønn fra en fremtidig jobb enn fra introduksjonsprogrammet. Likevel opplevde noen av kvinnene at de med introduksjonsstøtten ga et eget bidrag til husholdningen. Ifølge Bandura (2006) motiveres anstrengelsene for å nå egne mål av forventninger om handlingers sannsynlige utfall. Slik jeg ser det kan selvstendighet beskrives som en motiverende faktor for kvinnene i deres arbeid med å lære seg norsk, bli kjent i samfunnet og skaffe seg jobb. Miljøet rundt, som inkluderte introduksjonsprogrammet, mannen og annet nettverk kan i interaksjon med deltakeren selv ha påvirket på hvilke områder deltakeren søkte selvstendighet. Det varierte mellom deltakerne hvorvidt de snakket om økonomisk selvstendighet fra mannen eller myndighetene, eller selvstendighet til å kunne gjøre det de ønsket.

Sosialt nettverk og støttenettverk. Deltakerne ønsket et større nettverk og nære vennskap. Til tross for dette hadde kvinnene få eller ingen bekjente utenfor introduksjonsprogrammet, og nettverket deres på programmet var begrenset. Hvordan de forholdt seg til medelevene kan forstås som et utslag av egne valg og handlinger kombinert med mulighetene for nettverk og vennskap i miljøet på introduksjonsprogrammet. Noen fortalte at de av forskjellige årsaker hadde valgt å holde et mer distansert forhold til medelevene, og noen hadde utviklet gode vennskap

gjennom introduksjonsprogrammet. Andre fortalte at ytre faktorer som språkvansker hindret dem i å knytte nettverk på introduksjonsprogrammet. At de ikke hadde noen å gå til med problemer kan være uttrykk for manglende tro på at andre enn mannen kan hjelpe. En mer nærliggende tolkning er at det handlet om mangelen på potensielle støttepersoner å snakke med.

Denne undersøkelsen bekrefter antakelsen fra rapporten fra Rådet for psykisk helse (Jareg, 2007) om at kvinner som har opphold på grunnlag av familiegjennforening eller -etablering er sårbare for sosial isolasjon. Dette er ifølge rapporten en risikofaktor for psykiske vansker. På bakgrunn av at tilpasningsfasen var en vanskelig tid for deltakerne, er det bekymringsfullt at kvinnene i liten grad hadde andre enn mannen å søke støtte hos. Siden de fleste beskrev mannen som en viktig støtte, er det mulig at de heller ikke hadde dette behovet. Samtidig kan det bety at andre kvinner som har et vanskelig forhold til mannen står helt alene i vanskelige situasjoner. Statistikk fra krisesentrene (Kleven & Lien, 2007) viser at de har mange beboere som i stor grad er økonomisk avhengige av mannen og snakker dårlig norsk. Manglende sosialt sikkerhetsnett kan øke avhengigheten av mannen, på godt og vondt (Merali, 2008). Det ikke å ha noen å snakke med om egne problemer kan gjøre det lettere å stagnere og vanskeligere å finne løsninger. Mennesker er ifølge Bandura (2006) ikke autonome agenter. Det sosiale systemet rundt dem hjelper oss å organisere, styre og regulere sine gjøremål. Manglende nettverk begrenser også muligheter for utvikling, samt rom for sammenligning og vurdering av egne handlinger og tanker i forhold til andre. Nettverk er også viktig for å få arbeid i Norge.

Deltakerne fortalte at de heller ikke snakket med programrådgiveren om egne problemer. Dette var overraskende i forhold til hvilke forestillinger jeg opprinnelige hadde av forholdet mellom programrådgiverne og deltakerne. Programrådgiveren har kunnskap og mulighet til å hjelpe med å finne løsninger på problemene ved å henvise videre, og er den mest nærliggende å kontakte av potensielle hjelpere. Dette kan bety at relasjonen mellom deltakerne og programrådgivere ikke åpnet for slike temaer, eller at deltakerne når det kom til personlige problemer ikke var villige til å bruke agens gjennom andre hjelpere i det offentlige. Deltakerne fortalte at de bare snakket med programrådgiver om temaer som hadde med introduksjonsprogrammet å gjøre, og programrådgiverne fortalte at samtalene ofte måtte handle om kvalifisering. Dette kan tyde på at personlige problemsamtaler faller utenfor de implisitte rammene for kontakten mellom

programrådgiver og deltaker. De fleste programrådgiverne jeg snakket med hadde derimot en opplevelse av at de var viktige støttepersoner. De mente imidlertid at tendensen var at deltakerne først kom til dem med sine personlige eller ekteskapsproblemer når de hadde vokst seg store og uhåndterlige for dem selv. Samtidig mente de at man måtte være forsiktig med å ta opp temaer som problemer i ekteskapet før man har en klar følelse av hva det gjelder. Dette betyr at det blir deltakerens ansvar å åpne for kommunikasjon om problemene, uten å vite hva konsekvensene blir. Dette trenger ikke å være et problem for deltakerne som selv tar aktivt ansvar for relasjonen, heller ikke for de som ikke har personlige problemer eller som klarer å løse dem sammen med mannen sin. For programdeltakere som i større grad følger de implisitte spillereglene for relasjonen og som ikke har støtte hos mannen sin, kan derimot dette være et tap av en støtte de hadde hatt behov for.

Psykiske vansker. Flere av kvinnene hadde opplevd traumatiske hendelser i hjemlandet, og nesten alle hadde opplevd avmaktsituasjoner i forbindelse med migrasjonsprosessen og etter at de kom til Norge. Slike opplevelser kan ifølge rapporten ”Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn” øke risikoen for psykiske lidelser. Noen av dem opplevde psykiske vansker før og etter flyttingen, og noen var plaget med diffuse smerter i kroppen. For noen kunne dette henge sammen med følelsen av avmakt og mangel på kontroll, for andre var det mer uklart hvordan de oppstod. Samtidig klarte de fleste kvinnene seg bra. Dette kan ha sammenheng med at de følte seg godt mottatt av vertslandet, og at de følte stor grad av kontroll over eget liv, i henhold til Samarasinghe (2002). Høy mestringstro minsker risikoen for at stressreaksjoner utvikler seg til psykiske vansker, fordi det gjør individet mer resilient i krevende situasjoner (Bandura, 2001). De fleste av deltakernes emosjonelle vansker kan forstås som normale reaksjoner på store påkjenninger. For noen av disse kvinnene utviklet dette seg til psykiske lidelser. Alle fant en måte å mestre dette på, enten ved å søke hjelp hos andre eller takle det alene. Flere har etterlyst et behandlingstilbud som inkluderes i oppfølgingen av introduksjonsprogrammet (Kavli, et al., 2007). Dette kunne gjøre behandling for psykiske vansker lettere tilgjengelig for deler av minoritetsbefolkningen, i henhold til Jareg (2007).

Moderskap. Det å få barn mens man går på introduksjonsprogrammet, ble beskrevet som naturlig og selvfølgelig av kvinnene. Flere av deltakerne ønsket å få barn mens de gikk på

introduksjonsprogrammet, men opplevde at dette virket negativt for progresjonen i kvalifiseringen, slik det ble påpekt i Fafo-rapporten fra 2004. Deltakerne ønsket ikke å være hjemme med barnet, men ville komme tilbake til introduksjonsprogrammet så fort som mulig etter fødselen. De ville at det å få barn skulle gå minst mulig ut over deltakelsen på introduksjonsprogrammet. Det å få barn hører for mange naturlig hjemme i den sosiale enheten ekteskapet utgjør, det er mulig at det var et selvsagt ønske for mange av kvinnene og at de ikke så for seg andre alternativer. De fleste hadde dessuten ventet en stund på å starte samlivet med ektemannen. Da de ble gravide og fikk barnet merket de klarere konsekvensene det hadde for norskopplæringen og kontakt med andre. For disse kvinnene virket det som at det å få barn fungerte sosialt isolerende, og ikke som en døråpner for å møte andre i samme situasjon. Samtidig manglet de sitt naturlige nettverk av for eksempel mødre og søstre til å spørre om råd og få støtte. Dette kan gi et økt behov hos disse kvinnene for støtte fra nye nettverk. Kvinnene var mer selvbevisste når de snakket om å få flere barn. Flere av deltakerne hadde god tro på at de og mannen skulle mestre foreldrerollen, selv om de så både fordeler og ulemper ved å oppdra barn i Norge.

Kultur og verdier. Deltakerne kom fra land som i en dualistisk inndeling av kulturer ville blitt betegnet som kollektivistiske. Likevel hadde de sterk drivkraft når det gjaldt oppnåelse av egne selvstendige mål. Deltakerne gav kollektivistiske begrunnelser for noen av målene sine. Et eksempel på dette er det å ville bli økonomisk selvstendige for å bidra til inntekten i familien eller for å lettere kunne besøke familien i hjemlandet når de selv ville. Dette kan være kvinnene sine måter å skape kontinuitet og mening i tilværelsen etter oppbruddet forbundet med at de migrerte, slik Farstad (2004) har beskrevet. Kvinnene brukte sine evner til refleksjon over selvstendige mål til å lage en narrativ som plasserte det nye livet i fortsettelsen av det gamle (Wolfson, 1998). Det at kvinnene ikke fant seg til rette i slik dualistisk inndeling av kulturer er også i tråd med Bandura (2001), Farstad (2004), og Håpnes og Berg (2004) som problematiserer slike forenklinger.

Jeg var innledningsvis opptatt av om intensjonene myndighetene har med introduksjonsprogrammet var forenlige med deltakernes intensjoner med livet sitt i Norge. Jeg har vist at de konkrete målene med introduksjonsprogrammet stemmer godt overens med de

målene kvinnene satte seg. Det kan på den ene siden diskuteres om verdiene programmet indirekte kommuniserer, som likestilling mellom kjønnene, selvstendighet og selvrealisering, deles av deltakerne. På den andre siden kan man ikke fra dette gjøre slutninger om at slike verdier ikke føles naturlige for deltakerne eller at det er verdier de ikke ønsker å leve etter. I debatten rundt ny utlendingslov i 2006 ble det uttrykt bekymring omkring stor utbredelse av transnasjonale ekteskap. Denne bekymringen for at det vil ta lenger tid for innvandrere å tilegne seg norske verdier som frihet, likestilling mellom kjønn og respekt for individet, har ikke blitt bekreftet av denne studien. Kvinnene betegnet ikke selvstendighet og frihet som norske verdier, men fortalte om positive minner fra perioder med selvstendighet og frihet til å ta egne valg i hjemlandet. Slik det fremkom i denne undersøkelsen er det grunn til å tro at introduksjonsprogrammet for de fleste deltakerne ikke utgjorde en interesse- eller verdikonflikt, men en mulighet for å innlemme og justere egne verdier til nye forhold.

Flere av deltakerne fortalte at situasjonen for kvinner når det gjelder jobb og utdanning ikke er så ulik i Norge og hjemlandet, og mange ønsket å fortsette med arbeidet eller utdanningen de hadde startet med der. Lik Wolfson (1998) beskrev at migrasjon kan gi muligheter til å se tidligere erfaringer i nytt lys, kan det være at kvinnene så jobb- og utdannings situasjonen i hjemlandet i lys av nye erfaringer her. Det er en rimelig slutning at beskrivelsen av ikke-vestlige innvandrere som "tradisjonelle" i motsetning til "moderne" nordmenn for mange mennesker ikke passer. Det varierer med landbakgrunn, sosial klasse og utdanning hvilke holdninger og hvilken livsstil man er vant til. Kvinnene beskrev både utvikling i hjemlandet, og hvordan de selv begynte å se annerledes på ting som følge av migrasjonen. Dette samsvarer med Nilsens (1999) beskrivelse av at migrasjon bryter opp kontinuiteten og at nye erfaringer bidrar til utvikling og nye valgmuligheter. Deltakerne har anledning til å velge både det de selv ser som "det beste" eller "det verste" fra hver kultur (Nilsen, 1999). Ved å anerkjenne dette åpner man for ulike muligheter heller enn å stenge igjen.

Fremtidsplaner. Deltakernes uttrykte intensjoner, planer og handlinger peker mot at de i fremtiden jobber og er økonomisk selvstendige. Det er imidlertid ikke slik at det er utfallene som karakteriserer intensjonelle handlinger, utfallene er mulige konsekvenser av dem (Bandura, 2001). Kvinnenes handlekraft og mestringsstro gir dem en god mulighet for å lykkes, men

hvorvidt de når målene er fortsatt avhengig av flere andre faktorer, som arbeidsmarkedet og omsorgsansvar og nettverk.

Agensperspektivet åpner for muligheter. Måtene man velger å se kvinner som har kommet til Norge gjennom familieinnvandring på kan virke begrensende eller de kan åpne for nye muligheter. Selv om det for endel formål er nyttig å studere innvandring med et perspektiv på kulturelle forskjeller mellom etniske grupper kan det å bruke begreper som ikke lager disse skillelinjene ofte gi mer anvendelige resultater. I denne studien har fokuset vært på hvordan mennesket som handlende subjekt bidrar til sine egne livsomstendigheter. Å se kvinnene som aktive og handlende subjekter åpner for flere muligheter (Håpnæs & Berg, 2004).

Intern og ekstern validitet

Undersøkelsens validitet kan diskuteres både ut fra i hvilken grad den gir en gyldig beskrivelse av kvinnenens opplevelse av fenomenene, og ut fra hvorvidt måten å forstå fenomenene på kan generaliseres til lignende tilfeller. Hvorvidt konklusjonene fra undersøkelsen er gyldige beror på om jeg gjennom datainnsamlingen har fått frem dekkende og tilstrekkelig informasjon til å svare på det jeg i utgangspunktet spurte om. For å sikre en mest mulig dekkende beskrivelse av deltakernes opplevelser, ble intervjuene utført på en slik måte at de kunne tilpasses den enkelte deltaker. Dette gav rom for variasjon innenfor gruppen, og åpnet for at uventede funn skulle kunne inngå i beskrivelsen. Analysen var fenomenær, i form av at deltakernes forståelser ble brukt slik de beskrev dem. Ved denne måten å samle inn og bruke data har studien presentert et kunnskapsbilde som trolig vil være gyldig for deltakerne i undersøkelsen.

Kvinnene som er intervjuet her er ikke representative for alle kvinner som har kommet til Norge gjennom familieinnvandring med ektemannen og går på introduksjonsprogramet, men kan gi en fyldig beskrivelse av hvordan fenomenet oppleves av kvinnene i undersøkelsen (Smith, 2004). Kategoriene var ikke de samme for alle, men resultatene pekte i samme retning. Sosialkognitiv teori om handlekraft og mestringstro ble brukt for å forklare funnene. Forståelsen av deres tilpasningsprosess som styrt av kvinnenens mestringstro og handlekraft, er det rimelig å anta at vil kunne overføres til resten av populasjonen. Konklusjonene kan ikke overføres direkte til en annen situasjon, men kan brukes som en veiviser (Andenæs, 2000). Studien gir et innblikk i

opplevelser som man kan anta at vil være liknende hos kvinner i samme situasjon, men ikke like. Ved å gå dypt nok i opplevelsen kan man finne trekk som resten av populasjonen kan kjenne seg igjen i selv om ikke alle kategorier vil stemme.

Metodologiske begrensninger

Forskerens og deltakernes forforståelser. Informantene tilhørte etniske minoriteter i Norge, mens jeg som intervjuer tilhører den etniske majoriteten. Det eksisterer stereotype forestillinger om begge gruppene, men disse vil det være ekstra vanskelig å frigjøre seg fra for minoriteten fordi majoriteten har større definisjonsmakt. Denne dynamikken kan ha påvirket deltakerens forestillinger av hva jeg ønsket å finne svar på, noe som kan ha ført til en dreining av svarene i den ene eller andre retningen. Det ble forsøkt å motvirke dette ved å understreke at målet var å få tak i deltakerens opplevelse av fenomenene det ble spurt om, å ikke komme med normative utsagn, og ved å skape en trygg og fortrolig intervjusituasjon. Mine forforståelser som jeg har dannet meg gjennom min bakgrunn, mine erfaringer og interesser, vil også påvirke intervjuene og arbeidet med fortolkning av data. Det har derfor vært viktig å under arbeidet med undersøkelsen kontinuerlig spørre meg selv hva som er grunnlaget for slutningene som trekkes. I tillegg er det viktig at leseren får et godt innblikk i hvordan datainnsamling og analyse er gjennomført (Malterud, 2001). For å gjøre undersøkelsen transparent har jeg gitt grundige beskrivelser av forskningsteoretisk grunnlag, prosedyrer for datainnsamling, analyse og tolkning av data. Jeg har gjort fortolkninger av data med en målsetting om at de også ville være gyldige for en annen person som fulgte de samme prosedyrene.

Skjevheter i utvalget. Rekrutteringen av deltakere kan ha gitt en skjevhet i utvalget. Siden studien ble presentert som en undersøkelse av hvordan det var å være ny i Norge og gå på introduksjonsprogrammet, er det mulig at de som sa ja var personer med sterke meninger om dette, eller som var fornøyde med hva de hadde oppnådd. Personene i rekrutteringsutvalget som så det som viktig å bidra til forskning, kan ha vært kvinner med høyere utdanning eller mer positive holdninger til kvalifisering og utdanning enn andre. Av de forespurte kvinnene var det to fra hver institusjon som ikke ville være med i undersøkelsen, mens to fra den ene og syv fra den andre institusjonen ga sitt samtykke til deltakelse. Fra institusjonen med to deltakere hadde stedet forhåndsekskludert seks deltakere fra undersøkelsen ut fra en antakelse om at noen av dem

på grunn av liten eller ingen skolebakgrunn ville ha problemer med å forstå hva deltakelse i prosjektet innebærer og å reflektere over temaene i undersøkelsene. Andre ble ekskludert fordi de hadde mange problemer eller hadde høyt fravær fra programmet slik at programrådgiverne vurderte at deltakelse i undersøkelsen ville bli en tilleggsbelastning.

Utvalget ble likevel en ganske sammensatt gruppe kvinner med tanke på utdannings- og landbakgrunn. Det var ikke grunnlag for å si noe om sosial klasse hos informantene. Det ble forsøkt å rekruttere deltakere uten skolegang eller som var analfabete som informanter til studien, men det endelige utvalget inkluderte ingen fra denne gruppen. Undersøkelsen startet med et utvalg som hadde tre ting til felles: informantene var kvinner, hadde samme oppholdsgrunnlag og deltok på introduksjonsprogrammet. Bortsett fra dette viste de seg å utgjøre en ganske uensartet gruppe med tanke på bakgrunn og opplevelse av overgangen til livet i Norge. Til tross for at kvinnene var svært forskjellige, fant man i undersøkelsen at det var store likheter i hvordan de opplevde situasjonen sin nå, hvilke planer de hadde for fremtiden og hvordan de arbeidet mot disse planene.

Tolk og påvirkning. Bruken av tolk vil ha en påvirkning på resultatene av en intervjuundersøkelse. Intervjuet er et intersubjektivt møte mellom intervjuer og informant, og noe av meningsinnholdet vil tapes når man kommuniserer ved hjelp av en tolk. I den grad vanlige dilemmaer ved bruk av tolk har påvirket resultatene i denne undersøkelsen, er det sannsynlig at påvirkningen har vært i retning av at kritiske bemerkninger til introduksjonsprogrammet, avsløringer om eventuelle egne personlige problemer og problemer i forhold til mannen ble unngått eller modifisert.

Forslag til tiltak og videre forskning

I de følgende avsnitt presenterer jeg tiltak som kunne vært fornuftige å gjennomføre dersom det skulle gjøres endringer basert på konklusjonene fra denne undersøkelsen, i den grad resultatene kan generaliseres. Jeg vil også vise til områder der det basert på slutningene fra denne undersøkelsen kunne være nyttig med mer forskning.

Tiltak i forbindelse med familiegjensforening og familieetablering. Deltakerne fortalte om ambivalente følelser knyttet til ankomsten og møtet med ektefellen. Programrådgiverne snakket i liten grad med deltakerne om dette. Selv om de fleste deltakerne i denne studien stort sett mestret overgangen greit, er det grunn til bekymring over at de ikke hadde noen å søke støtte hos. I den grad dette også gjelder andre, bør muligheten for profesjonell støtte for familier som opplever familiegjensforening eller familieetablering som vanskelig bedres. Det vil være hensiktsmessig om programrådgiverne tok opp temaet i oppstarten av kontakten slik at de som trenger det kan henvises videre til for eksempel familievern.

Ektefellen betyr mye for de familieinnvandrede sin tilpasning. De fleste kvinnene beskrev mannen som en kilde til støtte og utvikling. Noen av kvinnene som kommer gjennom familieinnvandring opplever det motsatte. Mannens forventninger, behov og ønsker vil naturligvis ha stor innflytelse på hennes liv i Norge. Det ville vært nyttig med mer forskning på mannens opplevelse av familieetableringen, hva han tenker om dette mens han venter og etter at ektefellen har kommet til landet. Hvilke behov og forventninger har han, og hva tenker han om hennes behov og forventninger? Sli kunnskap kunne bidra til en bedre forståelse av hva som forventes av kvinnene som kommer til Norge for familieetablering, og hvordan disse forventningene stemmer overens med kvinnenens intensjoner. Det vil også være nyttig for å undersøke om parten som bor i Norge kan trenge noen form for støttetiltak i forbindelse med familieetableringen.

Bedre tilbud i tiden etter ankomst. Den første tiden etter ankomsten var deltakerne mye alene uten å føle at de hadde mulighet til gjøre noe aktivt ut av situasjonen. Det er grunn til å tro at dette er en situasjon flere nyankomne innvandrere kjenner seg igjen i. Det kan med bakgrunn i denne undersøkelsen se ut som at dette virker hemmende på handlekraft og mestringstro. Tidligere oppstart på introduksjonsprogrammet eller tilbud om en annen aktivitet i denne perioden ville kanskje kunne bidra til å gjøre denne perioden mer konstruktiv og oppbyggende for nyankomne innvandrere.

Fokus på mestringstro ved bruk av norsk utenfor kurslokalene. Lav mestringstro i forhold til bruk av norsk i hverdagslivet kan forklare den lave bruken av norsk utenfor introduksjonsprogrammet. Dersom dette er tilfelle også for andre programdeltakere, ville det kan hende være hensiktsmessig om introduksjonsprogrammets tiltak for norsklæring utenfor kurslokalene hadde større fokus på å styrke deltakernes mestringstro. Dette kunne gjøres ved å tidlig skape anledninger for bruk av norsk der den enkelte deltaker opplever mestring, og deretter øke vanskelighetsgraden.

Bedre muligheter til å påvirke eget program Det er rimelig å anta at hemmet innflytelse på eget introduksjonsprogram kan føre til hemmet handlekraft som deltaker på programmet. Som tiltak for å øke innflytelsen foreslås det å øke muligheten for tilbakemeldinger på undervisningen og større fleksibilitet i forhold til klassebytte. Kvinnene var svært opptatt av norskopplæring, men hadde mindre detaljerte planer om hvordan overgangen mellom introduksjonsprogram og arbeid eller utdanning skulle foregå. Kanskje kan det gjøres mer for å øke bevisstheten rundt denne overgangen for de som skyver dette litt bort. Dette kunne gjøres ved for eksempel å begynne å diskutere konkrete jobb- eller utdanningsplaner tidligere.

Kvinnene var generelt sett motiverte for norskopplæring og senere arbeid eller utdanning. Programrådgiverne uttrykte at de noen ganger tvilte på deltakernes motivasjon. Det kan være hensiktsmessig å se målene deres som fleksible og motivasjon som tilstand for endring.

Bedre støtte i vanskelige situasjoner. Dersom introduksjonsprogrammet skal gi et helhetlig tilbud til deltakerne vil det være en fordel om psykososial støtte gjøres lettere tilgjengelig enn det var for deltakerne i denne studien. Ut fra denne studien virker det hensiktsmessig at programrådgiveren istedenfor deltakeren tar oppgaven med å åpne for problem-samtaler, og fortelle hva han eller hun kan bidra med i denne sammenhengen. Dersom programrådgivernes arbeidshverdag ikke har rom for slike oppgaver, kunne helsepersonell tilknyttes introduksjonsprogrammet. Tidlig behandling og tilrettelegging kan øke trivsel og bidra til at psykiske vansker og relasjonsvansker i minst mulig grad blir til hinder for fremgang i kvalifiseringen.

Utforskning av unngåelsen av involvering i familien. Jeg forsto at enkelte temaer av programrådgiverne ble oppfattet som problematiske, og som de derfor valgte å unngå eller å ikke ta opp direkte med programdeltakerne. Disse temaene inkluderte forhold innad i deltakerens familie og det å få barn mens man går på introduksjonsprogrammet. Det ville vært ønskelig å finne ut hva som gjør disse temaene problematiske, slik at man kan rydde opp i eventuelle misforståelser og kanskje ufarliggjøre temaene. Dette kan føre til økt klarhet i kommunikasjonen om disse emnene.

Tiltak for å bedre nettverk. Manglende eller begrenset nettverk kan innskrenke deltakernes muligheter til både utvikling og støtte. Programrådgiverne var opptatt av å tilby nettverksbyggende tiltak. Kanskje kan effekten av disse tiltakene bedres ved å tilby dem mer systematisk og følge tettere opp hvilken effekt tiltakene har, og hvilke karakteristikk ved effektive tiltak som gjør at de virker.

Bedre tilrettelegging for deltakere med omsorgsansvar. På bakgrunn av undersøkelsen fremstår det som et ønske fra deltakernes side om at det å få barn skal gå minst mulig ut over deltakelsen i programmet. Istedenfor å se det å få barn på introduksjonsprogrammet som et problem der den eneste løsningen er at kvinnene velger annerledes, kan det være gunstig å se på hvordan livet rundt barnet kan organiseres på en mer hensiktsmessig måte for deltakeren. Jeg vil foreslå tiltak som både kombinerer nettverksbygging, kvalifisering og barnepass, som for eksempel å bruke deler av dagen til barsel- eller spedbarnsgruppe kombinert med praktisk norskkurs. Det å gå utenom forståelsesmåter av kvinnene som tradisjonsbundne kan åpne for nye og kreative løsninger som for eksempel involverer mannen i større grad.

Mindre fokus på kulturelle forskjeller. På bakgrunn av drøftingen rundt kvinnes verdishet og kultur i forhold til introduksjonsprogrammets intensjoner, er det rimelig å konkludere med at introduksjonsprogrammet heller enn å utgjøre en konflikt, var et felles prosjekt mellom kvinnene og myndighetene. En konklusjon det synes rimelig å trekke på bakgrunn av undersøkelsen er at et perspektiv som fokuserer på mulighetene migrasjonserfaringen gir til å rekonstruere sin identitet i det nye landet fremstår som mer hensiktsmessig og konstruktiv enn å fokusere på forskjellene med hensyn til kultur og tradisjon.

Konklusjon

Kvinnene fra introduksjonsprogrammet som deltok i undersøkelsen fremstod som aktive og handlende personer. Introduksjonsprogrammet var for disse kvinnene i stor grad meningsfullt og forenlig med deres egne mål med livet i Norge. Deltakerne var motiverte for norsklæring, og hadde planer om å studere eller jobbe etter at de hadde lært det norske språket godt. Deltakerne ønsket å få barn mens de gikk på programmet, men ville at det skulle gå minst mulig ut over egen progresjon i opplæring. Introduksjonsprogrammet kan sies å virke styrkende på deltakernes handlekraft og mestringstro. Det kan imidlertid gjøres noen endringer for at denne gruppen deltakere skal få enda bedre utbytte av programmet. Det ble blant annet foreslått tiltak for å tilrettelegge bedre for deltakere med omsorgsansvar, samt tiltak for å bedre kvinnenens sosiale nettverk og støttenettverk. Studien har vist hvordan et perspektiv på kvinnene som handlende subjekter som bidrar til sine livsomstendigheter kan være konstruktivt og åpne for nye muligheter.

Referanseliste

- Alternativ til Vold (2007). *Rapport fra prosjektet Familievold og etnisitet 2005-2007*. Hentet 20.04.09 fra nettsiden http://www.atv-stiftelsen.no/index.cfm?kat_id=4&subkat_id=98
- Adams-Westcott, Dafforn, T.A. & Sterne, P. (1993) Escaping victim life stories and co-constructing personal agency. I S. Gillian & R. Price (red.), *Therapeutic conversations*. New York: Norton.
- Ahmadi, F. (2008). *Tause skrik. Smerte og multikulturalisme blant minoritetskvinner*. Oslo: Pax.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s 287-320). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2006) *Høringsbrev. Beskyttelse mot tvangsekteskap – tiltak for å motvirke at unge personer sendes til og holdes tilbake i opprinnelseslandet for å tvangsgiftes*, 12.10.06. Hentet 30.03.09 fra nettsiden <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/hoeringer/hoeringsdok/2006/Horing-Beskyttelse-mot-tvangsekteskap-tiltak-for-a-motvirke-at-unge-personer-sendes-til-og-holdes-tilbake/1.html?id=271005>
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American psychologist*, 37 (2), 122-147.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action. A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, 52, 1-26.
- Bandura, A. (2006). Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1 (2), 164-180.
- Berry, J.W, (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46 (1), 5-34.
- Breen, A. (2006). "Vi er jo en familie." *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 1 (1), 513-531.

- Brown, R. (1996). Intergroup relations. I M. Hewstone, W. Stroebe & G. M. Stephenson (red.), *Introduction to social psychology: A european perspective*. (s 530-558). Oxford: Blackwell publishers.
- Daugstad, G. (2008a) *Ekteskap over landegrensene. Ekteskapsmønster og transnasjonale familieetableringar i perioden 1990-2007*. (SSB-rapport 21/02) Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Daugstad, G. (2008b). *Innvandring og innvandrere 2008*. (SSB-rapport 103/08) Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- Djuve, A. B. (2003). Introduksjonsordning for nyankomne innvandrere – integrering eller overgrep? *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 1(2003), 311.
- Farstad, G. R. (2004). *Innvandrerkvinner i Groruddalen – mellom idealer for modernitet og tradisjon*. (NOVA-rapport) Oslo: Norsk institutt for forskning på oppvekst, velferd og aldring.
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnede betydninger. I H. Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. (s 7-59). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hansen, M. B. (2004). "Vi er jo alle damer!" *Et studie av norskurs for innvandrerkvinner i Oslo – om utfordringer, dilemmaer og mestringsstrategier i norsk integrering*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hill, C. E., Thompson, B. J., Know, S., Hess, S. A., Williams, E. N. & Ladany, N. (2005). Consensual Qualitative Research: An Update. *Journal of counseling psychology*, 52 (2), 196-205.
- Hill, C. E., Thompson, B. J., Williams, E. N. (1997). A Guide to Conducting Consensual Qualitative Research. *The Counseling Psychologist*, 45 (4), 517-572.
- Introduksjonsloven. *Lov om introduksjonsordningen m.v.* 1. september 2003, §1, 2, 3, 4, 5 og 8.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2006). 2 år med introduksjonsordning. (IMDi-rapport 6/06) Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Håpnes, T., & Berg, B. (2004). *Innvandrerkvinner arbeidstilknytning – en pilotstudie*. (Sintef-rapport 38/09) Trondheim: Sintef på oppdrag for Kommunal- og regionaldepartementet.
- Jareg, K. (2007). *Psykisk helse i et flerkulturelt samfunn*. Oslo: Rådet for psykisk helse.

- Jareg, K. & Pettersen, Z (2006). *Tolk og tolkebruker – to sider av samme sak*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kavli, H. (2004) *Hvordan gikk det etterpå? En oppfølging av tidligere deltakere i forsøk med introduksjonsprogram gjennom intervjuer og registerdata*. (Fafo-rapport 24/04) Oslo, Fafo.
- Kavli, H., Hagelund, A. & Bråthen, M. (2007). *Med rett til å lære og plikt til å delta. En evaluering av introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger og innvandrere*. (Fafo-rapport 34/07) Oslo, Fafo.
- Kleven, L. & Lien, S. (2007). *Rapportering fra krisesentrene 2006*. (SSB-rapport 32/07) Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lappegård, T. (2001). *Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: Myter og fakta*. Samfunnsspeilet, 2. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Mahalingam, R. (2006). *Cultural psychology of immigrants*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum associates.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358, 483-488.
- Mathisen, B. (2007). *Monitor for introduksjonsordningen 2007*. (SSB-Rapport 43/07). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Merali, N. (2008). Theoretical frameworks for studying female marriage migrants. *Psychology of women quarterly*, 32, 281-289.
- Nilsen, S. (1999). *Vi er internasjonale. En studie av innvandrerkvinnens hverdagsliv i krysspress mellom underordning og frigjøring*. Doktorgradsavhandling i sosiologi. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Rambøll Management (2007). *Evaluering av tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og implementeringen av rett og/eller plikt til opplæring*. Forskningsnotat av Rambøll Management på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- Riessman, C. K. (1993). *Theoretical contexts*. I C. K. Riessman (red.), Narrative analysis. New York: Sage publications.

- Rousseau, C., Mekki-Berrada, A. & Moreau, S. (2001). Trauma and extended separation from family among latin american and african refugees in Montreal. *Psychiatry*, 64 (19), 40-59.
- Rousseau, C., Rufagari M. C., Babilishya, D. & Measham, T. (2004). Remaking family life: strategies for re-establishing continuity among Congolese refugees during the family reunification process. *Social Science & Medicine*, 59 (5), 1095-1108.
- Samarasinghe, K. & Arvidsson, B. (2002). 'It is a different war to fight here in Sweden': the impact of involuntary migration on the health of refugee families in transition. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 16 (3), 292-301.
- Smith, J. A. (2004) Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. *Qualitative research in psychology*, 1, 39-54.
- Steinglass, P. (2001). Commentary on "Trauma and extended separation from family among Latin American and African refugees in Montreal". Forced relocation: A family researcher/clinician's perspective. *Psychiatry*, 64 (1), 64-68.
- Sveaass, N. & Reichelt, S. (1996). Terapeutiske samtaler med flyktningfamilier. I S. Reichelt & H. Haavind (red.), *Aktiv psykoterapi* (s 184-212). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Wolfson, M. C. (1998). Narrating the self: Irish women's stories of migration. Doktorgradsavhandling i psykologi. Boston: Boston college, .
- Zand, F. (2007). Et studium i resiliens: Afghanske kvinders psykosociale udvikling i Danmark og Iran. Doktorgradsavhandling i psykologi. København: Københavns universitet.

Intervjuguide

Innledning

Takk for at du er med på intervjuet. Hvis det er noe du lurer på eller hvis du ikke forstår spørsmålet, kan du spørre meg. Si fra underveis hvis det er noen spørsmål du ikke vil svare på. Jeg vil stille deg spørsmål om deg og din hverdag, hvordan det er å delta på introduksjonsprogrammet, og hvordan det er å bo i Norge.

Intervjuet tar ca 2 timer. Si fra hvis du trenger en pause underveis.

Bakgrunnsinformasjon

Jeg vil begynne med å spørre deg litt om bakgrunnen din.

- Kan du fortelle meg hvilke steder du har bodd før du kom til Norge?
- Har du familie i hjemlandet ditt?
- Hva gjorde du i hjemlandet? Gikk du på skole? Jobbet du?

Møtet med Norge

- Hvor lenge har du og mannen din vært borte fra hverandre?
- Hvordan var tiden da dere var atskilte?
- Hvordan var det å møte mannen din igjen?

Hvordan var det å komme til Norge?

- Husker du hva du tenkte om hvordan det ville bli å bo i Norge før du kom hit?
- Hvordan har livet ditt forandret seg etter at du kom til Norge?
- Tror du at du forandret deg i den tiden etter at du kom til Norge? Hvordan?

Kan du si litt om kvinner i ditt hjemland?

- Hvordan vil du si at de fleste kvinner lever i ditt hjemland?
- Hva tenker du om hvordan de fleste kvinner lever i Norge?

Hva føler du at samfunnet her forventer av deg?

- Kan du sammenligne det med forventningene du møtte i hjemlandet?

Livssituasjon

Kan du fortelle meg hvordan en vanlig dag i ditt liv er?

Kan du fortelle meg litt om din familiesituasjon?

- Hvem bor du sammen med nå?
- Har du barn? Har du og mannen din lyst til å få barn/flere barn?
- Hvor mye familie har du i nærheten som du vil beskrive som nær familie?
- Har du noen venner og bekjente her?
- Hvordan fordeler dere ansvaret for daglige gjøremål og inntjening i din familie?

Hvem går du til når eller hvis du har et problem?

Hvis ikke denne personen kan hjelpe, hvem går du til da?

Hvem kan du gå til for å snakke om hvordan du har det?

Introduksjonsprogrammet

Kan du fortelle meg hva du gjør på introduksjonsprogrammet?

- Hvordan er dagen?
- Hvordan foregår undervisningen? Hvordan er undervisningen her i forhold til undervisning du har gått på før?
- Er det noe av undervisningen du liker spesielt godt? Er det noe du liker spesielt dårlig?
- Hvordan får du brukt det du kunne fra før her?
- Hvordan får du bruk for det du lærer her i den norske hverdagen?
- Hvordan synes du det er å finne frem i det norske systemet?
- Hjelper introduksjonsprogrammet/programrådgiveren din deg til å finne ut av det norske systemet?

Jeg vil gjerne høre litt om hvordan det er for deg å delta på introduksjonsprogrammet.

- Hvordan synes du det er å delta?
- Hva synes de andre kvinnene du går sammen med?
- Hvordan er forholdet ditt til de andre kvinnene på introduksjonsprogrammet? Kan du snakke med dem?
- Hvordan ville det ha vært hvis du ikke deltok?
- Hva synes mannen din om at du deltar i introduksjonsprogrammet?
- Hvordan tror du det er for barna dine at du deltar her?
- Hvordan synes du at det er å forholde seg til de som jobber ved introduksjonsprogrammet?
- Hva er målet ditt med å delta i introduksjonskurset?
- Hvordan forestiller du deg at en vanlig dag i livet ditt blir – slik du nå tenker det - når du er ferdig med introduksjonsprogrammet?

Forventninger og mål

- Hva er viktig i ditt liv nå? Hvilke tanker har du om hvordan det er blitt i dag?
- Hvordan tenker du at det blir å oppdra barna dine her i sammenligning med i hjemlandet?
- Hvordan tenker du at det vil bli å oppdra guttene dine her? Jentene?
- Hvilke egenskaper ønsker du at barna dine skal ha? (Hvordan ønsker du at barna dine skal bli når de blir store?)

Hvor fornøyd var du med livet ditt før du kom til Norge? Kan du plassere dette på en skala fra 1 til 10 hvor 1 er svært lite fornøyd og 10 er svært fornøyd?

- Hvor fornøyd er du med livet ditt nå? Kan du plassere det på den samme skalaen?
- Hvor fornøyd tror du at du vil være med livet ditt om 2 år? Kan du plassere det på den samme skalaen?

Hva tenker du om fremtiden?

Avslutning

Hvordan synes du det var å delta på intervjuet? Er det noe jeg ikke har spurt om som du har lyst til å fortelle meg om?

Kan jeg kontakte deg senere for eventuelle spørsmål eller oppklaringer til det du har sagt i intervjuet?

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Nyankomne kvinner og familieegjenforening - deres perspektiv på introduksjonsprogrammet og livet i Norge.”

Bakgrunn og hensikt

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en forskningsstudie som vil undersøke hvordan det er for kvinner som har kommet til Norge gjennom familieegjenforening å delta på introduksjonsprogrammet. Ved å delta i studien kan du bidra til større forståelse for hvordan det er å være kvinne som ny i Norge og på introduksjonsprogrammet. Studien skal brukes i en hovedoppgave ved Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo. Du vil få tilgang til å lese oppgaven når den er ferdig.

Hva innebærer studien?

Deltakelse i studien vil innebære å stille opp på et intervju om hvordan det er å være deltaker i introduksjonsprogrammet og hvordan du synes dette påvirker deg selv, din familie og din hverdag. Vi vil bruke kvinnelig tolk under intervjuet, som vil ta ca 2 timer. Alle svarene som gis vil bli brukt til å skape et bilde av hvordan det er å være deltaker i introduksjonsprogrammet.

Ingen enkeltpersoner vil kunne kjennes igjen i Hovedoppgaven eller noe annet publisert skriftlig dokument. Du velger selv hva du vil snakke om, og hvor mye du vil fortelle. Samtalen vil tas opp på lydfil, og senere vil skrives inn på PC. All informasjon blir oppbevart i et låst skap.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Alle opplysningene og prøvene vil bli behandlet uten navn og fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennende opplysninger. En kode knytter deg til dine opplysninger gjennom en navneliste.

Det er kun studenten som intervjuer deg og veilederen ved Universitetet som har adgang til navnelisten og som kan finne tilbake til deg. Når hovedoppgaven er ferdig, pr 30.05.2009, vil lydopptakene og all informasjon som kan bidra til å identifisere deg bli slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dette vil ikke få konsekvenser for din deltakelse på introduksjonsprogrammet.

Dersom du senere ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, kan du kontakte Vilde Bjørlo Øien på telefon, nummer eller på mail,

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Sted og dato

Underskrift
